

NATUURPOST

DE NOORDWIJKSE NATUURLIJK!
Van Natuurplan naar Natuurvisie
november 2025

DUINBEHOUD

KOESTER DE KUST

Duinbehoud is dé onafhankelijke stichting voor bescherming van de kust. In het belang van de natuur en de mensen die van de natuur willen genieten. Samen met donateurs, vrijwilligers en andere organisaties bundelen we onze krachten om problemen in het duingebied op deskundige wijze op te lossen. Want de kust, die koesteren we.

Duinbehoud geeft regelmatig adviezen aan de overheid en beheerders om de natuur beter te beschermen of om nieuwe natuurgebieden in te richten. Door het geven van voorlichting, voeren van acties, overleg en – als laatste redmiddel – juridische procedures versterkt Duinbehoud de natuur langs de kust. Duinbehoud heeft een constructieve bijdrage geleverd aan het versterken van de natuur op golfbaan Noordwijk.

Foto: Ronald van Wijk

Colofon

NatuurPost - November 2025

Een speciale uitgave van de Noordwijkse Golfclub over de nieuwe Natuurvisie en het bestaande Natuurplan

Redactie : Jaap Lampe en Marieke van Rhijn, met dank aan Hanneke Arnoldus en Chris Veldkamp

Medewerkers : Bart Otto, André Hendriks, Ralph van der Kooi, Harrie van der Hagen, Caroline Beerman, Ingeborg Slikker, Suzanne van Wezel, Sebastiaan Herbschleb

Volledige Natuurvisie : www.noordwijksegolfclub.nl/commissie/natuur/

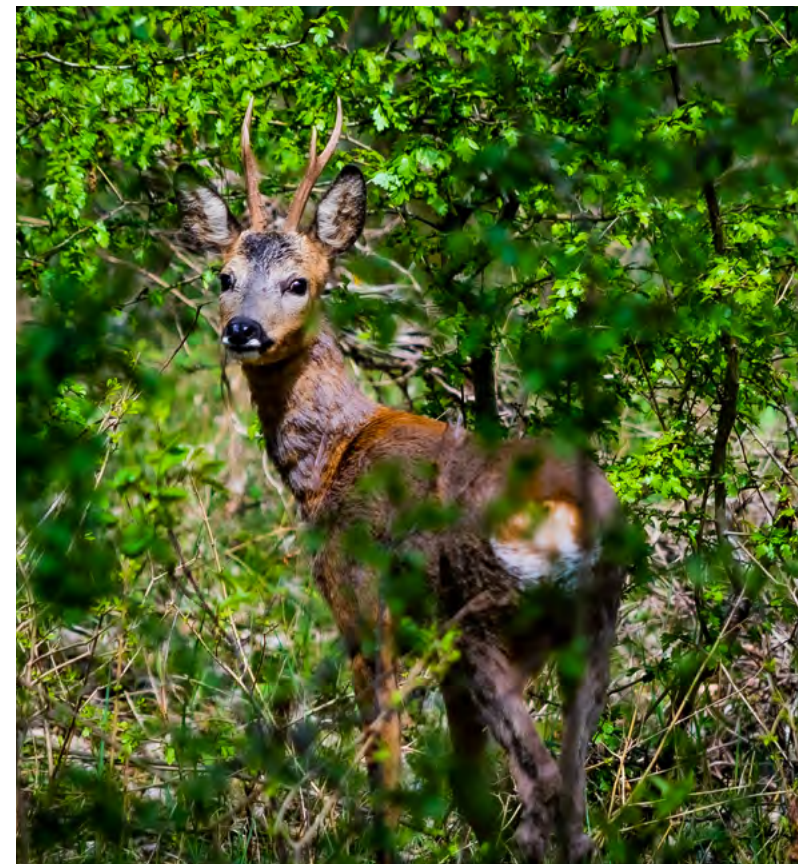
Website : www.noordwijksegolfclub.nl

Email : [naatuur@noordwijksegolfclub.nl](mailto:natuur@noordwijksegolfclub.nl)

Redactieadres : Randweg 25, 2204 AL Noordwijk

Layout & druk : Ronda + Bierman Printmanagement
www.rrbb.nl

Fotografen : Pauline Bunt, André Hendriks, Ralph van der Kooi, Jaap Lampe, Ingeborg Slikker, D. Soffers, Suzanne van Wezel en Kick Verhaegen

Inhoud

Je gaat het pas zien als je het doorhebt 4

Van de voorzitter 4

Ken je dat gevoel? 5

Landschap gedreven natuurbeheer 6

Familieberichten 9

Paraboolduinen 10

GESPOT! op de Noordwijkse 11

Kerven en vochtige duinvalleien 11

Mozaïek van een open duinlandschap 13

Off Course Extra 14

Overzicht vanuit de lucht 16

Doorgaan op de ingeslagen weg!, in gesprek met onze huisecoloog 18

Planten en Dieren op de Noordwijkse Golfclub 20

Koning Konijn! 21

Werken aan een mooie en uitdagende baan in een rijker duinlandschap 23

Geef Vlinders vleugels 26

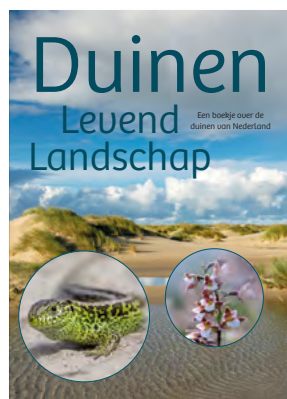
Nature and nurture 28

In gesprek met de Klankbordgroep van natuurorganisaties 30

De toekomst van ons natuurbeheer, in gesprek met Marieke van Rhijn en Maarten Delfortrie 32

De NatuurPost is ook digitaal beschikbaar: www.noordwijksegolfclub.nl/commissie/natuur

Niets mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt worden op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van de onder auteursnaam opgenomen artikelen.

Samen werken we aan het behoud van de natuur langs onze kust: op het strand, in de duinen en langs de binnenduintrand.

Wil je Duinbehoud daarin ondersteunen? Word dan donateur of doe een gift. Donateurs ontvangen een gratis boekje over de duinen.

Lees meer op:

www.duinbehoud.nl/help-mee/word-donateur

Of scan de QR-code:

Je gaat het pas zien als je het doorhebt

Herken je de wilde tijm, het walstro en het reigersbekje? Weet je hoe een graspieper zingt en hoe een duinparelmoervlinder eruitziet? Velen van ons niet, en ik eerlijk gezegd ook vaak niet. Maar wat we wél allemaal zien is de schoonheid van het landschap waarin de baan van de Noordwijkse Golfclub is ingebed. En dat landschap is uniek, in Nederland en in Europa. Het landschap houdt niet op bij het hek van het terrein. Het zet zich nog tientallen kilometers voort en wij beheren slechts een klein stukje van het grote (beschermde) natuurgebied.

Het duinlandschap ligt er niet zomaar. Maar... je ziet het pas als je het doorhebt. Het duinlandschap is gevormd door de plek vlak aan zee: door wind en zon, door zout en zand, door water én door de mens. Er is een nauwe samenhang tussen deze elementen en de glooiingen, de flora en de fauna die we zien. Als je het dóórhebt dan zíe je de vorm van duin-parabolen, en dat de waterpartijen in de winter 2023/2024 niet toevallig op die plek lagen. Dan zíe je dat de invloed van wind en zout afneemt naarmate we verder van de zee komen. Daardoor verandert de samenstelling van het oppervlak (het mozaïek) geleidelijk van een open karakter met zandverstuivingen, duingrasland en duindoorns naar iets meer begroeiing met ook wat duinbomen zoals meidoorn en kardinaalsmuts.

Dit natuurlijke duinlandschap hebben we als uitgangspunt genomen voor de natuurvisie. We sluiten daarmee aan bij de filosofie van de provincie en terreinbeheerders als Staatsbosbeheer. Maar we zijn ook een golfbaan. Dat betekent dat niet alles overal kan. In een zorgvuldige afweging zijn keuzes gemaakt, waarbij we dilemma's tegenkwamen. Maar verrassend vaak waren golf en natuur complementair en goed verenigbaar.

Met de Natuurcommissie en de Terreincommissie, onder begeleiding van ecooloog Harrie van der Hagen, hebben we een jaar lang aan deze visie gewerkt. We hebben gesproken met de natuurverenigingen. Door beter te luisteren hebben we beter leren kijken: je ziet het pas als je het doorhebt. En daarmee is de liefde voor deze prachtige plek nog verder toegenomen. Graag nemen we de lezers mee in ons verhaal.

Marieke van Rhijn
Voorzitter Natuurcommissie

Van de voorzitter

De Noordwijkers onder ons kennen de Golfweg en de Golfbaan wel. Vlakbij de voor Noordwijk karakteristieke vuurtoren. In dit gebied openden enthousiaste golfers in 1915 onze eerste baan. Het wandkleed in het trappenhuis van ons clubhuis geeft nog steeds een indruk hoe de baan er destijds uitzag. Sommige leden hebben er ook nog gespeeld. In de loop van de jaren 60 zocht de gemeente Noordwijk ruimte om uit te breiden en het oog viel op onze baan. Gelukkig wilde het gemeentebestuur onze club graag in Noordwijk houden. Een gezamenlijke zoektocht leidde uiteindelijk naar het gebied waar we nu al meer dan vijftig jaar met plezier spelen. Het terrein gevonden op suggestie van eigenaar Staatsbosbeheer

lag erbij als een vergeten plek. Slecht onderhouden, weinig biodiversiteit en ruw. Liggend aan de noordelijkste rand van de gemeente, de Randweg, ver weg van bebouwing. Als Noordwijk verder wilde uitbreiden lagen wij in ieder geval niet weer in de weg! Met de 350 leden van toen en met de middelen die ze hadden is de baan gevormd, gebruikmakend van de natuurlijke vormgeving van het terrein. Dat vergeten stukje duingebied heeft zich in die vijftig jaar enorm ontwikkeld. Door eigen beheer, door ons gedrag in de baan, zeker als we de bal moeten zoeken en door de opname in het Natura 2000 stelsel. Uit een extern professioneel vegetatie-onderzoek blijkt dat we nu een terrein in beheer

hebben, dat de grootste biodiversiteit kent in Kennemerland-Zuid, het duingebied ten zuiden van het Noordzeekanaal tot Noordwijk aan toe.

De afgelopen jaren is onze vereniging zich steeds meer bewust geworden van de unieke locatie waarin we telkens mogen golfen. En als we het onszelf niet realiseren, dan vertellen onze gasten het ons wel. De ontwikkeling van het Baanplan heeft een extra impuls gegeven aan het denken over het natuurbeheer. Samen met de natuurorganisaties is een plan ontwikkeld dat we kennen als ons Natuurplan. Het afgelopen jaar is aan de uitwerking hard gewerkt. De resultaten zien we nu al in de baan en zullen we in de komende jaren nog meer gaan ervaren. Tegelijkertijd is er nog veel werk te doen en dat vraagt om een toekomstvisie op hoe we met natuur op

de golfbaan kunnen en willen omgaan. Aan deze Natuurvisie is door de Natuurcommissie en de Terreincommissie hard gewerkt. Er zijn ideeën opgehaald, gesprekken gevoerd, plannen ontworpen en weer bijgesteld en nu ligt er een concept voor, dat we graag met de leden bespreken. De informatiebijeenkomsten zijn achter de rug. Deze NatuurPost is een handzame en leesbare versie van de uitgebreide Natuurvisie en geeft een mooi beeld van hoe de natuur op ons terrein zich kan ontwikkelen. Op de ALV van 19 november 2025 staat de visie prominent op de agenda. De complete Natuurvisie is te vinden op onze website.

Ik zie uit naar de gesprekken over onze Natuurvisie.

Guido van Woerkom

Ken je dat gevoel?

Je rijdt op de Randweg en ziet het bord: Noordwijkse Golfclub. Je rijdt een groene tunnel in en ineens, aan het eind van de tunnel, opent zich voor je het weidse duinlandschap. Je voelt de nabijheid van de zee. Links van de weg karakteristiek struweel, in de houding gedruwd door het zout in de jarenlange zuidwestenwind. Rechts wappert het topje van de vlag op de green van hole 14. Na de verhoogde tees ontrolt zich een fairway, dan zie je greens, nog meer fairways, duinen en natuur, zo ver als je kunt kijken. De ochtendmist zweeft over de glooiingen van de baan. De zon piept door de wolken. Even waan je jezelf aan de westkust van Schotland, maar dan besef je: ik ben in Nederland dicht bij mijn huis. Ik kan hier iedere dag naartoe. Altijd is het er

en altijd alert moet zijn op de lijn die je bal wil volgen. Nooit is hier iets hetzelfde. Iedere keer opnieuw is het een genot op de Noordwijkse Golfclub aan te komen.

Ja dat gevoel ken ik. Dat gevoel wordt veroorzaakt door het prachtige, natuurlijke duinlandschap waarin onze baan is aangelegd. Het oorspronkelijke duinlandschap dat met zijn glooiingen bepaalt hoe de holes lopen, dat vaak een natuurlijke arena vormt rond de greens, dat ieder jaargetijde een ander gezicht heeft, waarin meer bloemen, grassen, struwelen, vogels en zoogdieren gedijen dan elders langs de kust. Dat duinlandschap, die natuur, met dat gevoel, dat is *De Noordwijkse Natuurlijk!*

anders. Het is het vroege voorjaar. De meidoorn staat in bloei en de nachtegallen zingen in de duindoorns. Jonge konijntjes rennen over de parkeerplaats. Je geniet van het contrast tussen de groene, strak gemaaide fairways en de pluizige rough, de duinen die hun glooiingen doorzetten op de fairways en greens, waardoor je nooit ergens recht staat

Om die natuur te beschermen en dat gevoel voor altijd te behouden dragen wij als golfclub de verantwoordelijkheid voor goed natuurbeheer op onze baan.

De Natuurcommissie

Het centrale kamduin (de gele lijn, zie ook de luchtfoto op pagina 16-17) met in het midden de voormalige akkertjes tussen hole 9 en hole 10

Landschap gedreven natuurbeheer

Door Jaap Lampe

Om een heldere visie te kunnen formuleren is het belangrijk een duidelijk uitgangspunt te nemen. De basis van onze natuurvisie is dat we vanuit de ligging vlakbij zee in die prachtige duinnatuur daar zo veel mogelijk bij willen aansluiten. We willen al het moois dat er al is versterken, hier en daar accenten verleggen en een natuurlijke situatie creëren waarin ook nieuwe natuurlijke elementen die horen bij het duinlandschap kunnen ontstaan.

Wij zijn een natuurlijke golfbaan, die op een organische wijze is ingebed in het omringende landschap. Bovendien liggen wij met onze golfbaan midden in het Natura 2000-gebied Kennemerland-Zuid. Dat is het kustgebied tussen IJmuiden

Luchtfoto van de baan waarop de natuurlijke aansluiting op de noorder- en zuiderburen goed zichtbaar is

en Noordwijk. Natura 2000-gebieden zijn beschermde natuurgebieden binnen een Europees netwerk dat dient om bedreigde planten, dieren en hun natuurlijke leefomgeving te beschermen ten behoeve van de biodiversiteit. Dat schept verplichtingen voor de beheerders.

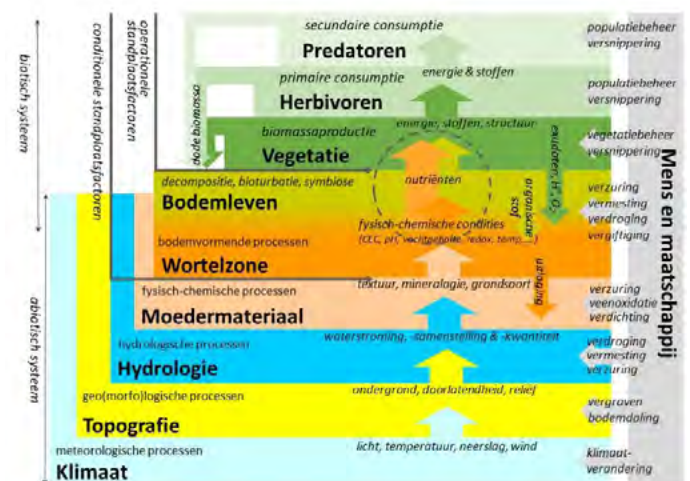
Wij beheren 68 ha, waarvan 47 ha natuur en “slechts” 21 ha golfbaan. Het is volstrekt logisch om bij onze Natuurvisie uit te gaan van het natuurlijke landschap en daarmee tegelijkertijd aan te sluiten bij de richtlijnen voor het Natura 2000-gebied. Dat brengt ons tot het “Landschap gedreven natuurbeheer” dat uitgangspunt is voor deze visie. Maar wat is nu dat natuurlijke landschap, die plek in de duinen vlakbij zee?

De vorm en structuur van een landschap worden bepaald door verschillende externe invloeden, zoals klimaat (zon, wind, zout, neerslag en de nabijheid van de zee), de vorm van en het soort bodemmateriaal (duinen en zand), de bewegingen van het (grond)water en de daarbij behorende vegetatie, dieren en uiteindelijk ook – niet in de laatste plaats - activiteiten van de mens. Er is een zekere gelaagde hiërarchie in deze invloeden, waarbij het klimaat overheersend is. Wind vormt duinen, kerven en dalen en dat kan weer plaatsvinden omdat de ondergrond zand is dat zich makkelijk door de wind laat verplaatsen. Regen en grondwater vormen vochtige duinvalleien en de zon bepaalt een onderscheid tussen de koelere noordflanken en de soms zeer hete zuidflanken van de duinen. Met elkaar bepalen deze weersinvloeden welke vegetatie aanslaat en goed gedijt in de verschillende microklimaten die in de duinen heersen. De vegetatie heeft

vervolgens weer invloed op welke dieren daar het beste floreren. Konijnen bijvoorbeeld houden van grassen en kruiden (om te eten) en duindoornstruwelen (om zich in te verbergen tegen de vos). Tegelijkertijd verspreiden ze met hun gewroet kalkrijk zand en zorgen daarmee lokaal voor verjonging van de vegetatie. Ze eten ook de meeste kiemplanten van bomen en struiken waardoor het duingebied een open structuur houdt. Vogels eten bessen en verspreiden zo de zaden van bomen en struiken.

Ook de mens richtte zich bij zijn activiteiten in de duinen op de aanwezige landschapsstructuren. Duinvalleien bevatten vocht nabij het maaiveld en met toegevoegde dierlijke mest waren dat bij uitstek de plekken om te cultiveren als landbouwperceeltjes, waarvan er enkele nog steeds duidelijk aanwijsbaar zijn in onze baan.

Het onderstaande rangordemodell geeft de hiërarchie aan van de invloeden van de verschillende externe lagen of factoren op het ontstaan van het duinlandschap met het klimaat als meest dominante factor. Ook is goed zichtbaar hoe mens en maatschappij veel invloed uitoefenen op alle lagen in het model (zie ook elders in dit nummer, Nature and nurture, pagina 28). Denk daarbij bijvoorbeeld ook aan het dennenbosperceel op en grenzend aan onze baan, dat pas na de oorlog is aangeplant als houtwinning voor o.a. de stutten in de mijnschachten in Limburg. Of de overmaat aan stikstofdepositie uit diverse bronnen die invloed hebben op de duinen, waardoor ruige grassen domineren over kleine kruiden.

Verfijnd rangordemodell inclusief biotisch systeem en de invloeden van mens en maatschappij. (Van Belle, De Graaf, Van Loon)

Door wind (Klimaat) ontstaan duinvormen met hoogten en laagten. In de laagten (Topografie) ontstaan duinvalleien met grondwater nabij maaiveld (Hydrologie). Klimaat,

geomorfologie, water en bodem vormen achtereenvolgens de condities voor vegetatie, herbivoren en predatoren, die reageren op de voorgaande dominantere invloeden. Omgekeerd geldt dat vegetatie, herbivoren en predatoren ook (een weliswaar ondergeschikte) invloed hebben op de eerdergenoemde condities. Kortom, in een subtiel en langdurig samenspel tussen de verschillende lagen ontstond – en ontstaat nog steeds - het bijna natuurlijke duinlandschap. Menselijke ingrepen hebben het vormingsproces van dit dynamische landschap echter verstoord, bijvoorbeeld door het aanleggen van de golfbaan of het vastleggen van de zeereep in de vorm van een zanddijk. De wens is nu om dichtbij het bijna natuurlijk landschap te komen. We zeggen hier dus expres bijna natuurlijk, omdat we de invloed van mens en maatschappij op het puur natuurlijke proces niet kunnen ontkennen. Het terrein van de Noordwijkse Golfclub maakt zoals gezegd onderdeel uit van het Natura 2000-gebied Kennemerland-Zuid, dat voor een belangrijk deel in de transitie is naar zo’n soort duinlandschap.

Basisuitgangspunt in deze natuurvisie

Bij het denken over het toekomstige natuurbeheer rond onze baan hebben wij de bijna natuurlijke basis van het duinlandschap, waarin de baan is aangelegd, als uitgangspunt genomen. Hoe kunnen we het natuurbeheer op onze baan de komende jaren zo veel mogelijk laten aansluiten bij dit oorspronkelijke duinlandschap en hoe kunnen we de heersende invloeden van o.a. klimaat, water en bodem zo veel mogelijk hun werk laten doen met bijpassende flora en fauna als resultaat? Wij noemen dit: **landschap gedreven natuurbeheer**. Natuurbeheer waarbij het oorspronkelijke landschap, en de natuurlijke invloeden die dat mede vormgeven, in belangrijke mate bepalend zijn. Deze landschap gedreven aanpak bevordert de biodiversiteit en maakt ons terrein weerbaarder tegen de steeds vaker voorkomende weersextremen als gevolg van de klimaatveranderingen.

Let wel: ... in belangrijke mate bepalend zijn ..., maar niet: ... volledig bepalend zijn ..., want dit uitgangspunt geldt vanzelfsprekend met inachtneming van het gegeven dat wij een golfbaan van topkwaliteit (willen) zijn en dat dit specifieke menselijk ingrijpen in de natuur – namelijk het aanleggen en onderhouden van een golfbaan - ook zo zijn dwingende randvoorwaarden heeft. Dat kan op gespannen voet staan met de wensen wat betreft het natuurlijke landschap, bijvoorbeeld geen vochtige duinvallei op een fairway, maar dat is nu eenmaal zo. Vaak echter blijken een golfbaan van topkwaliteit en beheer volgens deze natuurvisie verrassend goed samen te gaan.

De eerste vraag bij het ontwikkelen van deze natuursvisie is dus iedere keer: welk beheer hoort bij de landschap gedreven aanpak? De tweede vraag is dan meteen: past het ook bij de gewenstegolfbaan van topkwaliteit of leidt het tot ongewenste belemmeringen, schade aan de baan of gevaarlijke situaties in de baan? De derde en laatste vraag is dan of er nog externe invloeden zijn (overheidsbeleid, veiligheid, historie e.d.) die meegewogen moeten worden. Het antwoord op deze vragen leidt dan uiteindelijk tot concrete beheermaatregelen.

Deze landschap gedreven aanpak sluit uitstekend aan bij

het beleid van de provincie Zuid-Holland en de beherende organisaties langs de kust, zoals Staatsbosbeheer, Waternet en het Zuid-Hollands Landschap. Deze aanpak sluit ook goed aan bij het duinlandschap zoals dat nu bestaat bij onze noorder- en zuiderburen. Er zijn dicht in de buurt een paar prachtige voorbeelden te vinden van het duinlandschap zoals wij dat bedoelen, bijvoorbeeld het NORA-terrein aan de noordkant van onze baan, de Coepelduynen bij Katwijk en Meijendel bij Scheveningen. Beslist de moeite waard voor een mooie duinwandeling en een beter begrip van onze eigen natuur om ons heen.

Wist je dat?

Grijze duinen – grijsduin – duingrasland(en) – habitattype H2130_A

Duingraslanden van kalkrijke, weinig tot niet ontkalkte bodem. Dit subtype komt vooral voor in de van nature kalkrijke duinen ten zuiden van Bergen. Min of meer droge graslanden met een soortenrijke begroeiing met dominantie van laagblijvende grassen, kruiden, mossen en/of korstmossen. Vermengd met deze begroeiingen kunnen kruidenrijke zoombegroeiingen en graslanden met dominantie van de dwergstruik Duinroos voorkomen. Grijze duinen ontstaan achter de zeereep op plekken waar de door de wind veroorzaakte dynamiek voldoende laag is voor het ontstaan van gesloten begroeiingen met kruiden en mossen. Een bijzondere vorm is het duingrasland van het ‘zeedorpenlandschap’.

(Uit de Habitatrichtlijn van het Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur)

Natuurplan

Het plan dat aansluit bij het Baanplan van de Noordwijkse Golfclub, dat op de BALV van juni 2022 is vastgesteld.

Grijsduin

Het Natuurplan is gemaakt in nauwe samenspraak met drie natuurorganisaties, te weten Staatsbosbeheer, Stichting Duinbehoud en de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk. Het plan beschrijft de maatregelen die we uitvoerden en nog uitvoeren voor het verbeteren en omvormen van natuur naar hoger kwalificerende Natura 2000-natuur, met als doel een grotere soortenrijkdom op ons golfterrein.

Natuurvisie

De Natuurvisie is in opdracht van het bestuur van de Noordwijkse Golfclub in het voorjaar van 2025 is opgesteld door de Natuurcommissie en de Terreincommissie. De Natuurvisie beschrijft een visie en aanpak van het toekomstige natuurbeheer van de Noordwijkse Golfclub. De basis voor de visie is het landschap gedreven natuurbeheer. De visie borduurt voort op het Natuurplan (inclusief de gedeeltelijke omvorming van het bos tot hoger gekwalificeerd duingrasland) en kan de komende jaren als basis dienen voor de uit te voeren concrete beheermaatregelen. De natuurvisie wordt besproken op de ALV van 19 november 2025.

Familieberichten

UIT HET EI GEKROPEN

3 havikjes, mei 2025

VERHUISD

De torenvalkkast

Oude adres: links van hole 2

Nieuw adres: links naast green hole 7

EERSTE STAPJES

Roodborsttapuitje, mei 2025, in het hok bij de hoge druk spuit

BIJ DE BUREN

Uitbreiding bij de familie Buizerd

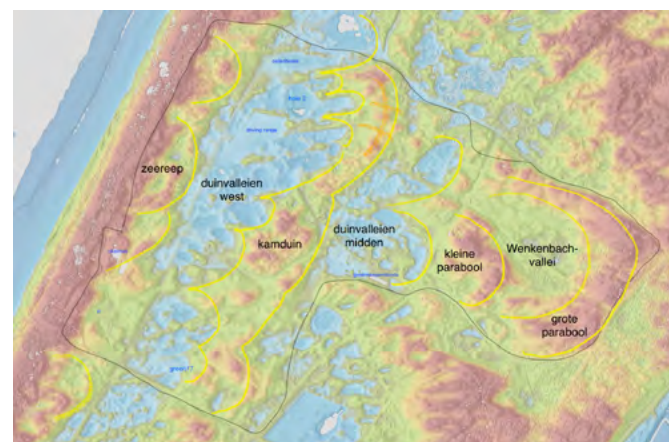
Paraboolduinen

Door Jaap Lampe

Voorbeeld van paraboolduin en zadels in een parabool

Een heel mooi geval van “Je gaat het pas zien als je het door hebt” zijn de paraboolduinen. Door de overheersende zuidwestelijke windrichting en het stuivende zand vanuit de kust zijn langs de hele kust zogenaamde paraboolduinen gevormd, die nog duidelijk in het landschap zijn te onderscheiden (zie onderstaand overzicht met ingetekende parabolen op en rond onze baan). Paraboolduinen worden gevormd door het samenspel van wind en vegetatie. De wind blaast een deel van het zand weg, behalve daar waar vegetatie staat. Zo ontstaat er een stuifkuil. Deze wordt door de wind steeds verder uitgeblazen, totdat een halvemaaanvorm bereikt wordt met in het midden een natuurlijke laagte. De beide armen van het paraboolduin wijzen in de richting van de overheersende windrichting met hellingen die min of meer op het noorden en zuiden zijn gericht. Als de wind het zand tot op het grondwater uitblaast is er sprake van een vochtige tot natte duinvallei.

Kaart van de Noordwijkse Golfclub met dynamische hoogtelijnen en aanduidingen van zeereep, duinvalleien, kamduin en paraboolduinen. Blauw is laaggelegen terrein en bruin is hooggelegen terrein. Zie ook de luchtfoto op pagina 16-17.

Van nature was dit over honderden jaren langs de hele kust een voortdurend dynamisch proces van zich verplaatsende paraboolvormige duinstructuren. Doordat de mens over een periode van vele jaren ter versterking van de kust de eerste duinenrij heeft gestabiliseerd, is het proces van de vorming van paraboolduinen tot stilstand gekomen.

Er zijn verschillende geomorfologische kenmerken van paraboolduinen die belangrijk zijn om rekening mee te houden bij het natuurbeheer, omdat ze horen bij de typische duinstructuur waarin onze baan is aangelegd. Bijvoorbeeld: een open duinstructuur, zandverstuivingen en stuifkuilen (zie ook onze noorder- en zuiderburen), duinvalleien die soms nat kunnen zijn en specifieke noord- en zuidhellingen op de armen van de parabolen. Deze verschillende landschappen hebben weer een eigen flora en fauna.

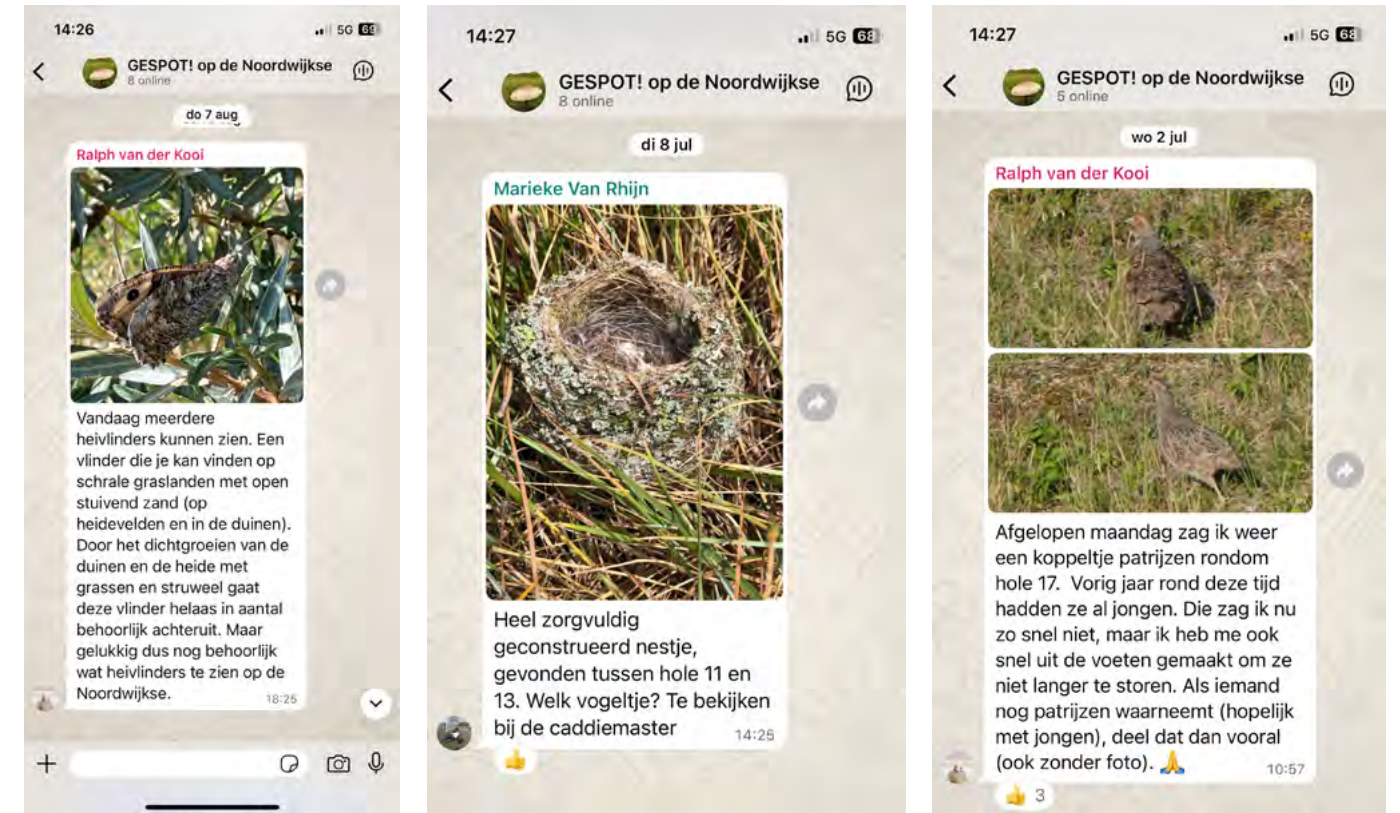
Er zijn geen specifieke beheermaatregelen voor het faciliteren van de structuur van de paraboolduinen in het algemeen, anders dan het herkennen en respecteren van deze structuren. Voor de specifieke onderdelen van het paraboolduin, zoals de duinvallei en de noord- en zuidhellingen, gelden wel bepaalde beheermaatregelen, zie daarvoor de uitgebreide Natuurvisie, die te vinden is op het leden gedeelte van de website.

De paraboolduinen zijn bij de aanleg van de baan ingepast in het ontwerp. Op enkele plaatsen zijn de parabolen doorsneden door fairways (bijvoorbeeld de zadels bij hole 2 en hole 8), of zijn de holes aangelegd op een paraboolarm (bijvoorbeeld fairway van 4 en 5) of vormt de parabool de natuurlijke omkadering van een green (hole 15).

Als je ze eenmaal herkent die paraboolduinen, dan zie je ze overal (bijvoorbeeld de greens van 15 en 17). Gaat dat zien en doorhebben.

GESPOT! op de Noordwijkse

Er is zoveel moois te zien in de natuur op onze baan, daar raak je niet op uitgekeken. Gelukkig zijn er veel leden die dat zien en er foto's van maken. Die foto's kun je delen in de appgroep **GESPOT!** Vaak worden de foto's voorzien van deskundig commentaar. Ben je geïnteresseerd, maar nog geen lid van deze appgroep voor leden, meld je dan snel aan via natuur@noordwijksegolfclub.nl en je krijgt per ommekeer een link naar een uitnodiging voor deze groep.

Kerven en vochtige duinvalleien

Door Jaap Lampe

Ook kerven of zogenaamde windgaten, zandverstuivingen en vochtige duinvalleien zijn belangrijke elementen in de Natuurvisie van de Noordwijkse Golfclub. In een natuurlijke situatie stuift zand vanuit het strand via de zeereep door naar het gebied erachter en verspreidt met het zand fijne deeltjes kalk die onontbeerlijk zijn voor een goede kwaliteit duingrasland (grijsduin). Doordat de zeereep nu, na decennialang menselijk ingrijpen, gesloten is en de wind geen zand en kalk meer naar het achterland blaast, verzuurt de bodem en vergrast het achterland. Begrazing is dan belangrijk om het duinlandschap open te houden.

Voorbeeld van kerven of stuifgaten bij Noordvoort, tussen Noordwijk en Zandvoort – website Noordvoort.nl

Een manier om de natuurlijke verstuiving weer op gang te brengen is het opnieuw maken van kerven, of zogenaamde windgaten, in de zeereep door inkepingen van circa vijftig meter breed op vijftig meter afstand van elkaar. Denk hierbij aan één windgat ten zuiden van onze baan en twee windgaten langs onze baan, ter hoogte van hole 1 (zie de luchtfoto op pagina 16-17). Dat kan natuurlijk alleen in nauw overleg, en met medewerking van Staatsbosbeheer en het Hoogheemraadschap Rijnland, omdat zij de zeereep beheren en omdat het zand ook van en naar hun terrein zal stuiven. Zie zie de foto op pagina 11 met voorbeelden van kerven bij Noordvoort.

Waarneembaar zand zal hole 1 niet halen, maar tot halverwege de baan zullen kleine, niet met het oog waarneembare zanddeeltjes stuiven die wel het noodzakelijke

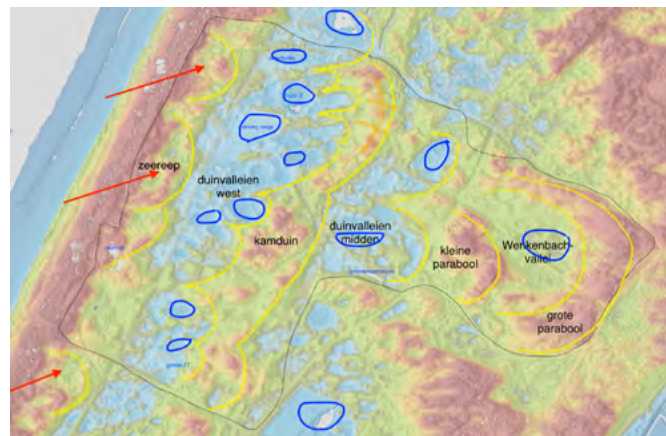
zandverstuiving weer op gang te brengen. Naast het maken van kerven in de zeereep kunnen we kleinere zandverstuivingen die elders rond de baan spontaan ontstaan selectief toelaten. Lokale zandverstuivingen zullen goed gemonitord moeten worden, zodat zij geen overlast op het golfdeel van de baan veroorzaken. Konijnen zijn belangrijk voor het creëren van kleine lokale zandverstuivingen en het openhouden van het duinlandschap. De konijnenpopulatie is dus belangrijk en moet goed in de gaten gehouden worden.

In de laagten van de grote en kleine paraboolduinen, waar het zand door de wind is uitgestoven, ontstaan dicht bij het grondwater natte tot vochtige duinvalleien. In de regel zijn deze in de winter nat en in de zomer droog. Sinds het aanleggen van de golfbaan waren deze duinvalleien niet meer zichtbaar aanwezig op de baan (wel nog in de NORA-

De recent uitgegraven vochtige duinvallei tussen de holes 15, 16 en 17

kalk meedragen. Elders langs de kust zijn ook al meer kerven in de zeereep aangebracht om dit natuurlijke proces van

Kaart van de Noordwijkse Golfclub met dynamische hoogtelijnen en aanduidingen van de waterpartijen die zichtbaar werden in de natte winter van 2023-2024 en de beoogde kerven in de zeereep

vallei aan de Noordkant van de baan, achter de oefenholes), maar in de extreem natte winter van 2023/2024 ontstonden door het hoge grondwaterpeil her en der waterpartijen die op een natuurlijke wijze precies aansluiten bij de laagten van de paraboolduinen. Het (grond)waterpeil in vochtige duinvalleien komt en gaat, afhankelijk van neerslag. Met de huidige klimaatverandering kan dit in de toekomst vaker voorkomen.

Als uitgangspunt horen vochtige duinvalleien bij het duinlandschap vlakbij zee. Ze zijn een belangrijkvoorwaarde voor de diversiteit in flora en fauna van het duinlandschap. Herstel van een drietal vochtige duinvalleien, buiten het golfdeel van de baan, zorgt voor een uitbreiding van die diversiteit in ons terrein (zie ook de luchtfoto op pagina 16-17). De overige plekken, voornamelijk op het golfdeel van de baan, zijn inmiddels opgehoogd en zouden geen langdurige wateroverlast meer moeten veroorzaken. Onze vaste natuurcolumnist Suzanne van Wezel gaat elders in dit nummer in op de flora die wij rond de vochtige duinvalleien kunnen gaan verwachten de komende jaren.

Mozaïek van duingrasland, lage en hogere struwelen en zandverstuivingen rechts van de fairway van hole 10

Door Marieke van Rhijn

Bij een mozaïek denk je misschien aan een fraai patroon van gekleurde steentjes op de vloer van oude villa's in Italië. Maar in het duinlandschap spreek je ook over mozaïek: een afwisseling van zandverstuivingen, glooiend duingrasland, verschijnende en verdwijnende vochtige duinvalleien, duindoorns met oranje besjes en grillig gevormde duinbomen. Telkens in een andere patroon.

Mozaïek van de vloer van een Romeinse villa

De eerste anderhalve kilometer vanaf de kust wordt beheerst door (harde) wind, (felle) zon, zout en zand. In dit open en dynamische duinlandschap ligt het duinmozaïek. Vlakbij zee zijn de duingraslanden dominant. Naarmate de afstand tot de kust groter wordt en de invloed van wind en zout minder wordt, neemt het aandeel van struiken en duinbomen (meidoorns) toe, vooral waar het grondwater dichtbij is. Zuidhellingen zijn schaars begroeid (door de invloed van hitte en zout) en worden afgewisseld met zandverstuivingen (door de heersende zuidwestenwind). De vochtiger noordhellingen van de (parabool)duinen hebben van nature een dichtere

begroeiing en een hoger aandeel struiken. De struiken bieden bescherming voor de konijnen tegen de vos. Duingrasland (grijsduin) van hoge kwaliteit gedijt bij winddynamiek en moet schraal gehouden worden. Voor vogels is afwisseling in het mozaïek met voldoende voedsel en bescherming een voordeel. De populatie van struweelvogels in het duin (waaronder nachtegaal, kneu en roodborsttapuit) kan zo beter worden behouden.

Bosachtige begroeiing hoort in de eerste anderhalve kilometer niet thuis: door dennenbossen wordt de bodem te zuur en door bos of boomgroepjes in zijn algemeenheid wordt de dynamiek van de wind geblokkeerd. Daardoor wordt de ontwikkeling van mozaïeken in het open duinlandschap verhinderd. Oorspronkelijk komt bos alleen voor aan de binnenduintrand in de windschaduw van het hoge duin dat afgaat naar de achterliggende polder.

Mozaïek van duingrasland met zandverstuiving

Zo “wandelt” het mozaïek van west naar oost in steeds een wat andere samenstelling. Het geeft het duinlandschap zijn bijzondere karakter. Dat karakter willen we koesteren en bevorderen.

Off Course Extra

Off Course, persoonlijke column van Suzanne van Wezel met dit keer een beschrijving van mogelijkheden qua natuurbeheer

Kansrijk water

De wateroverlast van de afgelopen jaren heeft voor veel ongemakken gezorgd en de baan lange tijd tot vervelens toe ingekort. Maar ook werd zichtbaar waar de verschillende lage gebiedjes liggen. Niet alleen de diepe dalen in de fairways – waarvan de ergste inmiddels zijn opgehoogd – maar ook in de rough bleken er veel lage dalletjes te zijn, die in natte winters steeds vaker drassig worden of zelfs langdurig onder water staan door de alom stijgende grondwaterstanden. Zie ook het kaartje op pagina 12.

En dáár liggen kansen om de biodiversiteit op onze baan te vergroten. Want een natte of droge bodem, maar ook zoet of licht brak water, zon of schaduw, noord- of zuidhellingen, ze scheppen allemaal tegenstellingen die zorgen voor de biodiversiteit in flora en fauna.

Het gebiedje gezien vanaf de 16e fairway vorig jaar. Vergeleken met het drastisch afgegraven gebied op de Kennemer, nog vrij kleinschalig.

Uiteindelijk blijft het natuurlijk altijd weer een verrassing waar de natuur ons mensen op trakteert. Met de nodige voorzichtigheid kunnen we proberen de natuur een beetje te sturen. En zo ontstond naar aanleiding van die grote wateroverlast en de flora-inventarisatie uit 2022 het idee om in elk geval een natte duinvallei te realiseren tussen de holes 15, 16 en 17. Want ook het realiseren van meer natte duinvalleien met natte duingraslanden staat hoog op de agenda van natuurorganisaties en de overheid. Wij kunnen onze baan hiermee verder verrijken, en zolang die plek met water maar ver genoeg buiten het actieve speelveld ligt, is het een eenvoudige aanpassing. Golfers, niet altijd even dol op water en waterhindernissen, hebben er dan geen last van. En het gekwaak van de kikkers in het voorjaar, zoals dat achter de green van de 10e hole dit jaar te horen was, kan je als golfer beschouwen

De grootschalig afgegraven duinvallei op de Kennemer(A6) deze zomer, een voorbeeld van de eerste fase van de successie.

Waterpunge is de kenmerkende soort voor deze plantenassociatie.

als een serene aanmoediging, zeker bij gebrek aan menselijke toeschouwers.

Natuur is nooit helemaal op bestelling te krijgen als van een menukaart. Dus hoe een gebiedje na een beheermaatregel zich gaat ontwikkelen blijft altijd weer afwachten. Dat geldt ook voor de plannen met het creëren van het stuk natte duinvallei. Het zijn niet alleen de hierboven geschetste parameters die hun invloed op de vegetatie doen gelden, maar ook verschillende fases in tijd, de successie, die in een pas afgegraven gebiedje het beeld zullen bepalen.

Foto: Natuurmonumenten. Parnassia, de ultieme doelsoort voor dit gebiedje.

Op de droge grond in de zeereep fotografeerde ik dit zusje van de Egelboterbloem, de Knolboterbloem.

Wat zouden we zoal kunnen verwachten op de beoogde laagte? Stel je voor die plek, écht tot op het zand afgegraven en het riet weggehaald: wordt dat de opmaat tot een spannende successiereeks? Ja, zeker. Als eerste kunnen we Dwergzegge, Zeegroene zegge en Zomprus verwachten. Allemaal grassoorten. De Dwergzegge is een echte pionier die profiteert van kale natte plekken op kalkrijke grond. Vanaf de randen komt de Zeegroene zegge dan naar binnen wandelen zodra de bodem er wat stabiel wordt. Ook de Zomprus zal er zijn koloniale trekken vertonen. Na een jaar of drie verschijnt er wat meer kleur op de wangen van het laaggelegen gebiedje. Want de eerdergenoemde grassoorten zijn voornamelijk groen. In de volgende fase, de zogenaamde vroege kruiden fase, komen er, typisch voor de open natte kalkrijke grond, kleuriger kruidensoorten als Waterpunge (witte bloempjes), Watermunt (lilapaars en al op een groot aantal plaatsen op de baan aanwezig), het witte Moeraswalstro en de gele Egelboterbloem opzetten. Het Moeraswalstro is een variatie op een paar andere walstosoorten, die op de drogere plekken in onze baan volop groeien, naast bijvoorbeeld ook de Grote tijm.

Ook de Egelboterbloem met zijn gele bloempjes, heeft familieleden op onze baan.

Foto: Bas Kers. Bijenorchis, een bijzondere verschijning. Daar denken de bijen ook zo over.

De opeenvolging van pioniersfase met grassoorten naar de fase van vochtminnend kruidenrijkgrasland en later hopelijk ook orchideeënrijke duinvalleivegetatie is boeiend om gedurende een kleine tiental jaren te volgen. De ook te verwachten Kruipwilg, Riet en Grote katstaart moeten er straks regelmatig worden gemaaid en afgevoerd. De bodem wordt anders te rijk voor deze plantengemeenschap. Deze soorten staan dan im-

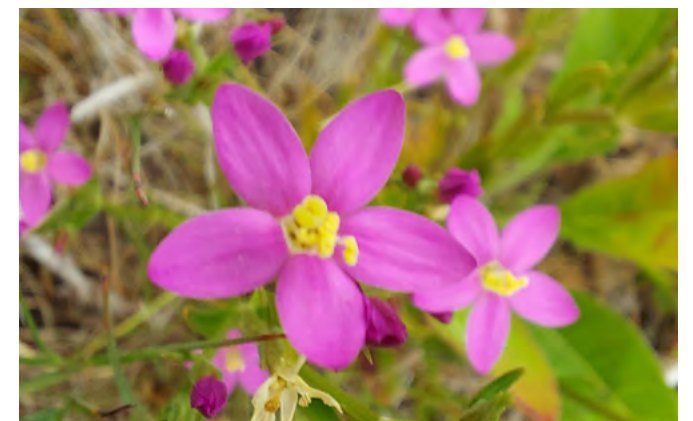
mers de ontwikkeling van de Parnassia, de ultieme soort voor deze kalkrijke valleien, in de weg. Buiten deze soorten zouden er ook mogelijk Kleine Valeriaan, Schildereprijs, Moeraswilgenroosje en Kleine Leeuwetand kunnen verschijnen. En door brakke kwel wellicht ook weer het Strandduizendguldenkruid. Natuur laat ons verrassen!

Na een jaar of tien, als de vorige fases succesvol genoeg zijn geweest, de bodem voedselarm genoeg is gebleven (dankzij het beheer, lees: maaien en afvoeren) en de vegetatie gesta-

De ons al bekende Rietorchissen zullen vroeg of laat ook hier gaan groeien.

biliseerd is, breekt de fase van de orchideeën aan. Als eerste zal waarschijnlijk de Rietorchis verschijnen. Die kennen we al van elders in de baan. Later kan op de nog wat opener en nattere plekken de Vleeskleurige orchis van zich doen spreken. En nog wat later wellicht de Moeraswespenorchis. In een heel bijzonder geval zou ook de Bijenorchis zich nog kunnen manifesteren. Die laatste heeft de tekening van een bij op zijn bloem en trekt daarmee allerlei bijen aan die willen paren. Die bijen helpen de plant dan bij het overbrengen van haar stuifmeel en dus bij het voortbestaan van deze incidenteel voorkomende orchidee. Een mooi voorbeeld van de samenwerking tussen soorten en camouflagetechnieken die je in de natuur alom kan waarnemen.

Deze vrolijke rose bloeier trof ik aan op de beoogde laagte een paar jaar geleden. Deze vondst was aanleiding voor de suggestie om deze laagte tussen hole 16 en 17 verder uit te diepen. Strandduizendguldenkruid gedijt juist op natte, kalkrijke én licht brakke grond.

Legenda

- Vochtige Duinvallei
- Beoogde kerven
- Paraboolduinen

“Doorgaan op de ingeslagen weg!”

Een gesprek met Harrie van der Hagen, ecooloog van de Noordwijkse Golfclub

Door Marieke van Rhijn

Harrie van der Hagen, huisecoloog van de Noordwijkse, werd voor het eerst benaderd in 2008 toen de Noordwijkse was aangewezen als onderdeel van het Natura 2000-gebied Kennemerland-Zuid. De club had geen idee wat de consequenties daarvan zouden zijn. Zouden we nu niets meer mogen? Harrie, duinecoloog voor Meijndel bij Dunea, hakte daar ook met dat bijltje. Dunea is primair een drinkwaterbedrijf maar heeft ook een natuurdoelstelling. De Noordwijkse, primair een golfbaan, kreeg er in 2004 een verantwoordelijkheid bij als natuurbeheerder. Het werd een uitdaging om die soms ogenschijnlijk tegenstrijdige doelen, een golfbaan beheren en natuur beheren, in balans te brengen.

Deels was de zorg terecht: *Plan 100* (een plan uit 2010 voor het renoveren van greens en enkele holes) sneuvelde op de strenge interpretatie van de natuurwetgeving, maar bij de plannen voor de nieuwe greens, het bijbehorende Natuurplan en de daaropvolgende Natuurvisie begonnen we het te begrijpen. Harrie was daarbij onze gids.

Vanuit zijn rol als ecologisch adviseur, geeft Harrie gevraagd, maar zeker ook ongevraagd advies. Hij observeert het terrein, legt knelpunten bloot en adviseert: de vergrassing op de baan wordt nu bestreden met schapen, open zandplekken worden meer toegelaten, omdat het stuivend zand de kwaliteit van de natuur verbetert en de door de stikstofdepositie almaar woekerende duindoorns worden periodiek verwijderd ten gunste van duingrasland.

Maar niet elk advies wordt opgevolgd. Al in 2009 signaleerde Harrie de Zwarte Engbloem op het terrein, een invasieve exoot die op termijn grote oppervlakken kan koloniseren, in dit geval de helling links van het tweede deel van de fairway van hole 11. Bestrijding was ingewikkeld en duur en kreeg

Wilde of grote tijm

Groot duinsterretje

geen prioriteit. Vijftien jaar later werd voor een groot bedrag de hele helling afgegraven en het zand gezeefd om alsnog verlost te worden van deze “engerd”. Gelukkig werd deze ingreep volledig vergoed door de Provincie.

Het konijn werd aanvankelijk gezien als een plaag. Met de kennis van Harrie, die promoveerde op “Koning Konijn”, bleek het konijn een onmisbare beheerder te zijn voor de kwaliteit van onze natuur. Het terrein zou anders ernstig dichtgroeien. Daar zit wel een spanningsveld met golfbelangen; we zijn niet blij met de vele kuiltjes die de konijnen in de fairways graven. Met de inrichting van het terrein wordt nu getracht de konijnen vooral de natuur in te lokken en weg te houden van de fairways.

Harrie heeft ook al lang geleden geadviseerd om de winddynamiek op het terrein te vergroten en (een deel van) het bos om te vormen naar lage, duineigen vegetaties. In de eerste anderhalve kilometer vanaf de kust staan in het natuurlijk duinlandschap geen bomen als gevolg van de invloed van wind en zout. Op het terrein van de Noordwijkse zijn in het verleden Oostenrijkse dennen geplant. Deze blokkeren de winddynamiek en op de zure grond onder de bomen kunnen het duingrasland en de duinstruwelen zich niet ontwikkelen. Bij het Baanplan, waarbij voor meer licht en lucht op de greens en fairways een fors aantal bomen moest worden gekapt, ontstond de gelegenheid om dat vorm te geven. Harrie adviseerde dat al veel eerder, maar je zal hem nooit betrappen op de uitspraak “Zie je wel, dat had ik al gezegd.”

Bij het opstellen van de Natuurvisie gingen we met Harrie naar de basis van het duinlandschap: het uitgangspunt is de plek vlakbij zee met wind en zout en zand. Dat heeft geleid tot de vorm van de (parabool)duinen en ruimte voor vochtige duinvalleien met de daarbij behorende flora en fauna. Bijsturen op die basis is de beste garantie om de kwaliteit van de natuur te verbeteren: vergroten van de winddynamiek, terugdringen van vergrassing (konijnen, schapen) en verstruweling als gevolg van de stikstofdepositie. Beheer niet door “tuinieren” maar door denken vanuit de condities van het landschap: landschap gedreven beheer.

Walstrobremraap

Liggende asperge

In de afgelopen vijftien jaar heeft Harrie vooral de houding van de club zien veranderen. Aanvankelijk leek de natuur vooral van belang voor een lastige groep hobbyisten binnen de club, maar nu is natuurbeheer een volwaardig onderwerp geworden in alle plannen met de baan. Het maak-proces van de Natuurvisie is daarvan een illustratie. Vanuit de landschappelijke visie die in deze NatuurPost is beschreven, werd per onderwerp bekeken wat het beste voor de natuur zou zijn en of dit verenigbaar was met een golfbaan van topkwaliteit of misschien zelfs bijdroeg aan een baan van topkwaliteit. Richard Wing (voormalig coursemanager), die inmiddels uitgebreid was bijgeschoold door Harrie over de duinnatuur, heeft hierin een zeer positieve rol gespeeld. Wenselijke maatregelen voor de natuur blijken vaak uitstekend te passen bij maatregelen om de kwaliteit van de baan te verbeteren. Bij de voorbereiding van de winterwerkzaamheden voor 2025-2026 werd een lijst van maatregelen opgesteld die niet alleen vanuit het oogpunt van golf, maar ook vanuit het perspectief van de natuur wenselijk zijn.

Op dit moment is het belangrijkste advies van Harrie aan de club: “Doorgaan op de ingeslagen weg!” De hellingen tussen de holes 14, 15 en 17 vindt Harrie de mooiste plekken op onze baan. Daar vind je duingraslanden van de hoogste kwaliteit: liggende asperge, maanvaren, hondskruid, kleine steentijm zijn typerend voor dit landschap dat ontstaat door de symbiose van de dynamiek van de wind in het duinlandschap dichtbij zee en lichte betreding. Men noemt dat ook wel een Zeedorpenlandschap; het landschap dat vroeger ontstond op een kilometer rond zeedorpen als Katwijk en Noordwijk, waar het oorspronkelijke duinlandschap licht werd verstoord door boerenactiviteiten rond het dorp, waarmee zaden werden verspreid die weer leidden tot een grotere biodiversiteit. Die lichte verstoring komt op onze baan van de golfers die hun balletje zoeken.

Golf en natuur schitterend in harmonie!

BLAUWBORST

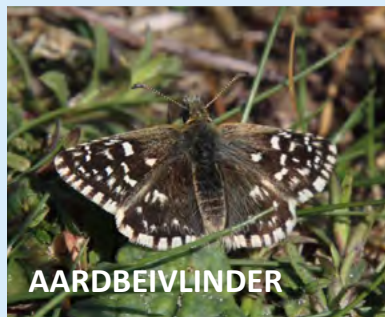
KNEU

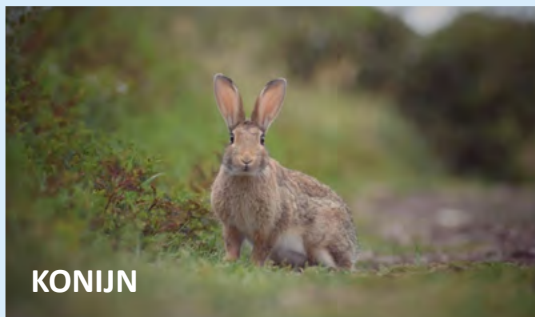
ROOBBORSTTAPUIT

WALSTROBREMRAAP

AARDBEIVLINDER

KONIJN

BRANDGANZEN

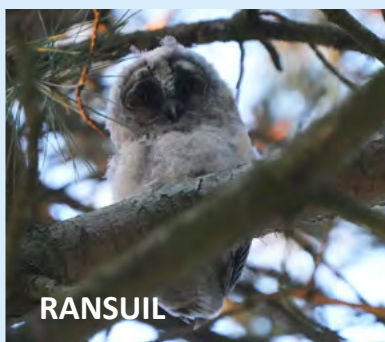

GROTE TIJM

PLANTEN EN DIEREN op de Noordwijkse Golfclub

ICARUSBLAUWTIE

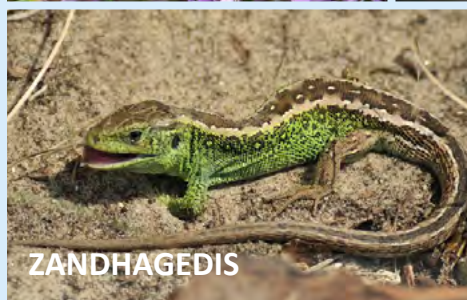
RANSUIL

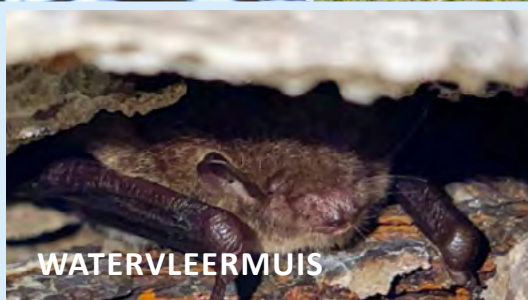
TAPUIT

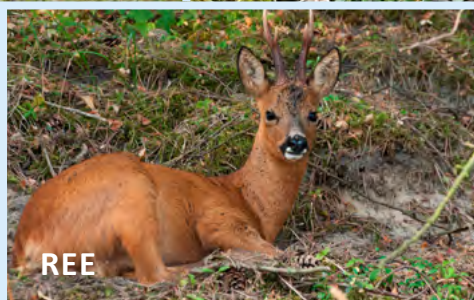
RUGSTREEPPAD

ZANDHAGEDIS

WATERVLEERMUIS

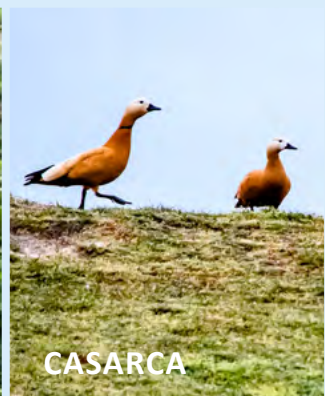
REE

PARASOLZWAM

PUNTMUTSWASPLAAT

CASARCA

KLEINE
WATERSALAMANDER

Koning Konijn!

Door André Hendriks

De wisselwerking op ons terrein tussen ecologie, hydrologie, geologie en menselijk ingrijpen resulteert uiteindelijk in gebiedseigen flora en fauna. Er zijn echter ook specifieke dieren die op hun beurt, eigenlijk andersom, weer het landschap beïnvloeden. Het belangrijkste dier voor de instandhouding van duingraslanden is het konijn. Zo zie je dat door de eeuwen heen ons beeld van het konijn steeds verandert: van een bron van inkomsten, in een dier dat vooral overlast veroorzaakt, naar een dier dat een sleutelrol speelt in het duingrasland. Het graafgedrag van konijnen bevordert immers de ontwikkeling van pioniersvegetatie en helpt bij het verstuiven van het duinzand. Ook gaan konijnen met hun graasgedrag de verruiging van het duinlandschap tegen. Dit draagt allemaal bij aan de diversiteit en natuurlijke dynamiek in het ecosysteem. Deze invloeden dragen op hun beurt weer bij aan de kruidenrijke vegetatie in de duinen, meer dynamiek in het landschap en een verhoogde diversiteit in het ecosysteem.

Waar op veel plaatsen in Nederland het konijn juist onder druk staat, hebben we op ons terrein door de jaren heen steeds een behoorlijk stevige populatie. Ook in de directe omgeving van onze baan zijn een stuk minder konijnen zichtbaar dan bij ons. Om die reden is in andere duingebieden gekozen voor het plaatsen van grote grazers (runderen, paarden) om het werk te doen. Maar juist die grote grazers verdichten door hun lichaamsgewicht de bodem van oudere duinen en remmen daardoor bijvoorbeeld verstuiving weer af.

Het konijn kent een snelle voortplanting waarbij in gunstige omstandigheden twee tot drie nesten per jaar kunnen worden behaald. De voortplantingsperiode valt grofweg in de periode januari tot en met juli. Per nest worden drie tot zeven, maximaal negen jongen grootgebracht. De voortplanting is afhankelijk van de voedselvoorziening in het leefgebied.

Konijnen langs de rand van de 18^e fairway. Foto D. Soffers

Als wordt gekeken naar de voedselvoorkeur van konijnen blijkt dat de dieren het liefst eiwitrijke, snelgroeiende planten kiezen boven droge, vezelrijke planten die gedijen onder minder voedselrijke omstandigheden. Dit is te danken aan het feit dat konijnen een relatief inefficiënt verteringsstelsel hebben, waardoor vezelrijk voedsel lastiger te verteren is dan eiwitrijkere planten.

Onze golfbaan is dus een uiterst geschikt leefgebied. Ons gras wordt veelvuldig gemaaid, bemest en voorzien van water. Er is voor het konijn dus constant voedsel beschikbaar.

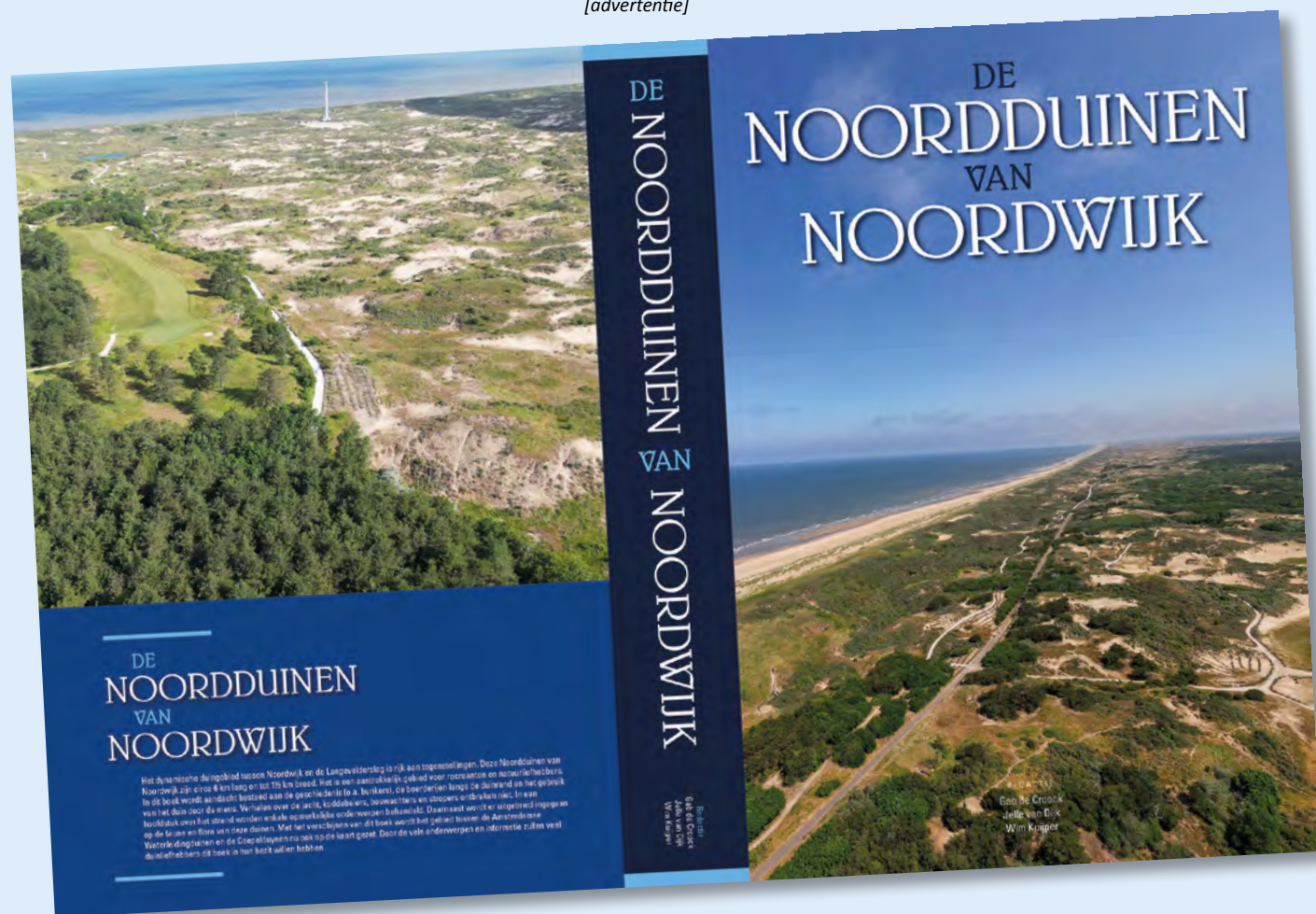
We springen zuinig om met onze konijnen, en alleen wanneer we zien dat het uit de hand dreigt te lopen, grijpen we in en zoeken we bijvoorbeeld naar mogelijkheden om onze burens te helpen door het "verhuizen" van een paar families. Organisaties als Waternet, Dunea en Staatsbosbeheer ontvangen graag die families, omdat zij ook het belang zien van de aanwezigheid van het konijn voor het voortbestaan van de duingraslanden. Wanneer het konijn verdwijnt uit het duinlandschap, groeit het dicht en krijgen bijvoorbeeld struiken en bomen de kans om zowel in aantallen als lengte dominanter te worden, treedt er sterke verruiging op waardoor de habitat voor konijnen geleidelijk ongeschikt wordt.

Koning Konijn op het menu

Het ruime aanbod van konijnen heeft niet alleen een positieve uitwerking op het landschap en de flora, maar zorgt ook weer voor de aanwezigheid en diversiteit van een aantal andere diersoorten.

Er zijn immers dieren, zoals roofvogels, de vos en enkele marterachtigen, die het konijn als belangrijk bestanddeel van hun menu zien. De populatie roofvogels op en rond onze baan is dan ook mooi en gevarieerd.

Over de Hollandse duinen zijn al heel wat boeken verschenen. Van recente datum zijn de publicaties over Berkheide (duinen tussen Katwijk en Wassenaar) en de Coepelduynen (gebied tussen Katwijk en Noordwijk). Enkele decennia eerder verschenen interessante boeken over de Amsterdamse Waterleidingduinen. Een overzichtelijke publicatie over de Noordwijkse Noordduinen ontbrak nog in deze rij. Het duingebied tussen Noordwijk aan Zee en de Langevelderslag is bij velen lang niet zo bekend als de duinen van Meijendel of de Amsterdamse Waterleidingduinen. Toch weten velen uit Noordwijk en omgeving dit gebied te vinden.

Nadat de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk had besloten deze lacune op te vullen, ging een driekoppige redactie aan de slag.

Het aanzien van de Noordduinen is door allerlei activiteiten voortdurend veranderd. Daarbij moet gedacht worden aan de noordelijke uitbreiding van Noordwijk aan Zee na ca. 1800, de historie van de boerderijen langs de duinrand, de Tweede Wereldoorlog en andere activiteiten in het verleden. In het boek krijgen deze veranderingen ruime aandacht. Daarbij wordt ingegaan op de gevolgen die dit beheer heeft gehad op de verspreiding van organismen als vogels, planten, mossen en paddenstoelen. De ruime opzet heeft geresulteerd in een boek van 400 pagina's met 42 hoofdstukken. In de inhoudsopgave is te zien welke onderwerpen de revue passeren. Er zullen vast wel onderwerpen bij staan die u aanspreken. Omdat bij veel onderwerpen schrijvers zijn aangetrokken die een specialist genoemd kunnen worden, bevat het boek een schat aan gegevens over uiteenlopende onderwerpen. Het boek is grotendeels bekostigd uit eigen middelen van de VNVN, daarnaast is een financiële bijdrage geleverd door Stichting Baalbergen Fonds en het Staatsbosbeheer.

Werken aan een mooie en uitdagende baan in een rijker duinlandschap

Door Caroline Beerman en Ingeborg Slikker

Toelichting op het Natuurplan als onderdeel van het Baanplan

Waarom een Natuurplan?

Daarvoor zijn meerdere redenen. Voor de uitvoering van onze baanplannen zijn vergunningen nodig, onder meer omdat bij het vergroten of verplaatsen van greens kwalificerende natuur wordt geraakt. Om deze vergunningen te verkrijgen, benadrukte de provincie Zuid-Holland indertijd dat de steun van natuurorganisaties zoals Stichting Duinbehoud, Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk en Staatsbosbeheer belangrijk is. In gesprekken met die natuurorganisaties werd ons duidelijk dat hun steun samenhangt met wat wij terugdoen voor de natuur.

En iets terugdoen voor de natuur dat willen we, want onze baan ligt op een unieke plek: midden in de natuur, in een Natura 2000-gebied. Dat is een voorrecht én een verantwoordelijkheid. Als gebruiker van dit gebied willen we niet alleen zorgvuldig omgaan met de natuur, maar ook bijdragen aan verbetering van die natuur; voor onszelf én voor toekomstige generaties.

Zo ontstond het Natuurplan: een plan dat we samen met de natuurorganisaties opstelden. Doel: natuur herstellen én verbeteren. We richten ons op de ontwikkeling van hoogwaardige Natura 2000-habitattypen zoals duingraslanden, duindoornstruwelen, duinbossen en vochtige duinvalleien. Daarmee vergroten we de biodiversiteit en trekken we andere soorten vogels, vlinders en insecten aan. Ecologen, onder wie Harrie van de Hagen, en de klankbordgroep van natuur-

organisaties adviseerden ons hierbij en doen dat nog steeds. Voor de uitvoering van het Natuurplan ontvingen we de Subsidie Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap van de provincie Zuid-Holland.

Uit welke onderdelen bestond het Natuurplan dat we in de winter van 2024/2025 uitvoerden?

1. Van golfgras naar duingraslanden

Aan het begin van enkele fairways verwijderden we het golfgras en de compostlaag (inclusief de vervuilde grond) tot op het kalkrijke zand. Hier is maaisel ingestoken dat ervoor zorgt dat het zand niet wegwaait en dat de natuurlijke ontwikkeling van duingraslanden versnelt.

Toekomstige duingraslanden met maaisel aan het begin van de fairway van hole 5

2. Van dennenbos naar duingraslanden

In het bosrijke deel verwijderden we Oostenrijkse dennen en haalden we de verzuurde toplaag weg. Zo kwam het oorspronkelijke kalkrijke duinzand weer tevoorschijn – een voorwaarde voor herstel van duingraslanden. Het vrijgekomen zand gebruikten we om natte gebieden op holes 2, 9, 10 en 13 op te hogen en het restant, dat opgeslagen ligt achter de green van hole 11 en de tee van hole 12, komt straks van pas bij de aanleg van nieuwe greens.

Op ons eigen terrein, op hole 5, kwam een depot voor de verwijderde vervuilde grond afkomstig van het begin van de fairways en de opgehoogde gebieden.

Houtstapel van de verwijderde Oostenrijkse dennen

Huiscoloog Harrie van der Hagen laat zien tot waar de toplaag moet worden afgegraven

3. Mantelzoom langs bosrand

Tussen bos, duingraslanden en baan legden we overgangszones aan: mantelzomen. Hier plantten we 5.000 duineigen bomen en struiken (ook van ons eigen terrein). Soorten zoals meidoorn, kardinaalsmuts, wilde lijsterbes, sporkehout, egelantier en duindoorn. Om jonge planten te beschermen kwamen er tijdelijke hekken van 2 meter hoogte tegen damherten, reeën en konijnen. Op sommige plaatsen is door de droge zomer een deel van de jonge aanplant niet goed aangeslagen. Daar planten we opnieuw aan.

4. Een nieuwe vochtige duinvallei

Tussen holes 15, 16 en 17 groeven we een gebied af tot bijna grondwatervniveau. Hierdoor kan op deze plaats een vochtige duinvallei ontstaan – een waardevol leefgebied met kansen voor meer biodiversiteit.

Het zure zand (gezeefd uit de afgegraven toplaag) gebruikten we voor het ophogen van natte gebieden zoals op hole 2

5. Beheer en begrazing met schapen

We verwijderen exoten, bomen en struiken die van nature niet in Nederland en de duinen voorkomen. Ook houden we de vorming van duingraslanden, duinbossen, mantelzoom en de vochtige duinvallei in de gaten. Schapen helpen: ze houden duingraslanden en het bos open door te grazen en plat te trappen. En ze eten ongewenste soorten weg.

Wat levert het op?

Met het Natuurplan voegen we aan het Noordwijkse golfterrein toe:

- 4 hectare duingraslanden
- 0,7 hectare duinbos en -struweel
- 0,1 hectare vochtige duinvallei

Zo dragen we bij aan het herstel van de Nederlandse duinen en het beheer van Natura 2000-gebieden. Én het past perfect bij de nieuwe Natuurvisie van de Noordwijkse.

Het depot voor vervuilde grond op hole 5. Dat is nu afgedekt en daar zien we niets meer van

Grazende schapen van Vrolijke Schapen & Schaapherder Daphne

Mantelzoom in ontwikkeling, de hekken beschermen de jonge aanplant

Wat zijn duingraslanden?

Duingraslanden, ook wel **grijze duinen** genoemd (habitattype H2130a), is een Europees beschermd habitattype aangemerkt als van groot Europees belang voor het behoud van de biodiversiteit. Het ontstaat op kalkrijk, voedselarm zand en is rijk aan kruiden, mossen, korstmossen en insecten. Zoals Bart Otto het eens mooi zei: “Duingraslanden is alles tussen kaal zand en die prikstruiken van duindoorn, waar de konijnen wonen.”

Natuurplan versus Natuurvisie

Het plan dat aansluit bij het Baanplan van de Noordwijkse Golfclub, dat op de BALV van juni 2022 is vastgesteld. Het Natuurplan is gemaakt in nauwe samenspraak met drie natuurorganisaties, te weten Staatsbosbeheer, Stichting Duinbehoud en de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk. Het plan beschrijft de maatregelen die we uitvoerden en nog uitvoeren voor het verbeteren en omvormen van natuur naar hoger kwalificerende Natura 2000-natuur, met als doel een grotere soortenrijkdom op ons golfterrein. Het Natuurplan loopt daarmee vooruit op de lange termijn Natuurvisie die we in deze NatuurPost toelichten.

Duinparelmoervlinder

Geef vlinders vleugels

Door Ralph van der Kooi

Als in de zomermaanden de temperaturen oplopen en de vogelzang langzaam wegsterft, dan weet de natuurliefhebber dat het tijd is om over te schakelen op de waarneming van vlinders. Op de Noordwijkse Golfclub kunnen ongeveer 25 verschillende soorten dagvlinders worden aangetroffen, bijna de helft van de in Nederland voorkomende soorten. Dit zijn veelal redelijk algemene vlinders, maar ook wat schaarsere soorten van het duin, zoals de heivlinder en de kleine parelmoervlinder, laten zich in de zomermaanden zien. Toch ontbreekt het op onze baan nog aan de echt zeldzame duinspecialisten.

Voor het voorkomen van vlinders is geschikte habitat essentieel. Een geschikt habitat voorziet in zowel voedsel voor de rupsen (waardplanten) als voedsel voor de vlinders (nectarplanten) en biedt voldoende beschutting tegen weersinvloeden. Met de Natuurvisie wordt onder andere beoogd om geschikt leefgebied te creëren voor twee zeer zeldzame vlinders die al een tijdje aan de randen van onze baan voorkomen: de duinparelmoervlinder en de bruine eikenpage.

De duinparelmoervlinder is een prachtige feloranje vlinder met zwarte vlekken en stippen. De parelmoervlinders danken hun naam aan de parelmoerachtige vlekken op de ondervleugel (op deze foto niet te zien). De kleine parelmoervlinder kan van april tot en met oktober op onze baan worden aangetroffen. De duinparelmoervlinder is een stuk minder algemeen dan de kleine parelmoervlinder en een stuk kritischer wat betreft de eisen die hij stelt aan zijn leefgebied. Deze vlinder is

gebaat bij een combinatie van open duingrasland met veel violen (waardplant voor de rups) en vochtige duinvalleien met voldoende nectarplanten. Op onze baan zal met name het duinviooltje als waardplant kunnen dienen en dit viooltje groeit op schrale open plekken die ontstaan door plaatselijk verstuiwing toe te staan. De beoogde windkerven en het selectief terugbrengen van struweel zullen deze verstuiwing absoluut bevorderen. Vochtige duinvalleien zullen daarnaast zorgen voor kruidenrijke vegetaties met veel geschikte nectarplanten voor de vlinder.

Als we kijken naar de verspreiding van de duinparelmoervlinder in Nederland, dan valt op dat deze zomervlinder - die alleen in de maanden juni en juli vliegt - voorkomt op de Waddeneilanden en de duinen van Den Helder tot bijna aan de noordgrens van onze golfbaan. In 2024 is echter weer een exemplaar waargenomen vijftig meter ten zuiden van onze golfbaan. De verwachting en hoop is dan ook dat met het creëren van een geschikte habitat, van met name vochtige duinvalleien, de duinparelmoervlinder onze baan snel weet te veroveren.

Een stuk minder bombastisch qua uiterlijk dan de duinparelmoervlinder is de bruine eikenpage. De schoonheid van dit lid van de familie van de kleine pages zit hem meer in de subtiliteit: een dunne rij met kleine witte vlekjes onderbreken de verder donkerbruine vleugels. Langs de achterrand van de ondervleugel zijn nog zogenoemde oranje 'maanvlekjes' te zien. En – net als de meeste pages – heeft ook de bruine eikenpage een klein 'staartje' ter hoogte van deze vlekjes.

De bruine eikenpage is een echte superspecialist en stelt hoge eisen aan zijn habitat. De vlinder zet haar eitjes uitsluitend af op kwarrende eikjes, miezerige eikjes die onder invloed van de zilte zeewind niet goed tot groei komen. De eitjes worden op ongeveer een meter hoogte afgezet. In onze mantel en zoom zijn kleine eikjes aangeplant, die – voor zover dat niet onder invloed van de natuurlijke omstandigheden gebeurt – in het beheer klein zullen worden gehouden.

De bruine eikenpage besteedt een groot deel van de dag aan het zoeken van nectar. Belangrijkste nectarbronnen in de duinen zijn vooral wilde liguster en sporkehout: duineigen soorten die in de nieuwe mantel en zoom langs de randen van onze baan zijn aangeplant.

De enige bekende populatie van deze uiterst specialistische vlinder vliegt in de strook tussen hole 14 en het fietspad. De oversteek naar onze nieuwe mantel en zoom lijkt van daaruit dus goed te maken. Het is wachten tot de vegetatie in de mantel en zoom goed aanslaat en deze vlinder daadwerkelijk oversteekt.

Bruine eikenpage

Wist je dat?

Mantelzoom – mantel en zoom – mantel-zoomvegetatie

De overgang tussen bos en gras is de mantel-zoomvegetatie. De mantel is de struiklaag die tegen het bos aanligt, de zoom is de strook met hoge kruiden die voor de mantel ligt op de overgang naar grasland. Dit soort plekken zijn zeer soortenrijk en divers, want de soorten uit het grasland en uit het bos komen hier samen. Mantel-zoomvegetaties staan vol met hoge bloeiende kruiden en besdragende struiken en liggen beschut tegen weer en wind. Hierdoor zijn ze aantrekkelijk voor veel dieren. Vlinders warmen hier op in de zon, vogels eten bessen, bijen verzamelen stuifmeel op de bloeiende struiken en putters eten de zaden uit de kruiden in de winter.

(Uit het onderdeel Duurzaam beheer van de website van de NGF)

Nature and nurture!

Door André Hendriks

Het terrein van de Noordwijkse Golfclub wordt vaak omschreven als “puur” of “ongerepte natuur”. In onze Natuurvisie willen we de natuurlijke invloeden zo veel als mogelijk de ruimte geven, maar in de moderne geschiedenis is het terrein op veel plekken door menselijk ingrijpen vormgegeven of op z’n minst beïnvloed. In dit artikel beschrijven we, in min of meer chronologische volgorde, een aantal van die ingrepen.

Landbouw/veeteelt

In de tweede helft van de 13e eeuw is het konijn in de duinen geïntroduceerd. Konijnen werden deels in zogenaamde warandes, intensieve kwekerijen en kunstburchten, gehouden vanwege hun bont en hun vlees. Deze gekweekte konijnen hadden met hun graasgedrag een grotere invloed op het duin dan het destijds ook al grazende grootvee.

Voor duineigenaren (oorspronkelijk de Graaf van Holland, later o.a. de Heren van Brederode en Egmond) en bevriende landadel was het duin ook steeds jachtgebied, reden waarom roofdieren werden vervolgd en fazanten en soms edelherten werden uitgezet. Intussen wordt in Nederland het konijn niet als exoot gezien maar al heel lang als een inheemse soort waarvan de stand op veel plaatsen enorm is teruggelopen.

In de loop van de 17e en vooral de 18e eeuw veranderde het gebruik van de duinen. De konijnenvangst werd economisch minder aantrekkelijk en duineigenaren gingen op zoek naar financieel meer aantrekkelijke vormen van gebruik. Zo werden in de duinen soms grote duinboerderijen gesticht en vond vooral na het midden van de 19e eeuw op veel plaatsen vanuit zeedorpen zoals Katwijk en Noordwijk kleinschalige aardappelteelt plaats. Op ons terrein zijn de overblijfselen van die akkertjes goed waarneembaar. Zo zijn rechts voor de green van 3 en rechts naast de fairway van 11 relatief strakke wallen te zien, van ongeveer een halve meter. Het land binnen die wallen ligt dicht tegen het grondwater aan, en komt bij overmatige regenval zelfs onder water te staan. Dit betekende natuurlijk wel dat bij de aanleg van de akkertjes oorspronkelijke natuur moest wijken voor gecultiveerde grond. Ook tussen hole 9 en 10 zijn nog duidelijk akkertjes zichtbaar.

Bosbouw

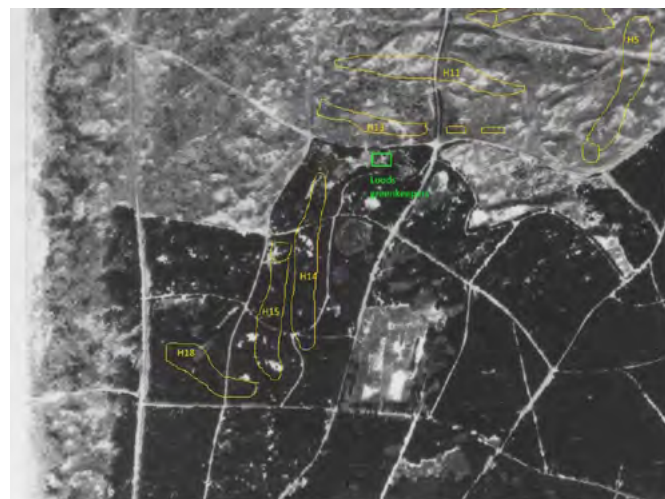
Ten noorden van Noordwijk begon men in 1914 met het op grote schaal aanplanten van Oostenrijkse en Corsicaanse dennen. In die tijd werden de duinen als economisch van beperkte waarde geacht en had men dus financiële argumenten om bosbouw te starten. Het hout van deze exoten werd gebruikt voor de mijnbouw en met de bomen werd ook de verstuiving beperkt. In die tijd zag men al dat dit ten koste ging van bijvoorbeeld tapuiten en grauwe klauwier. Jaren later kwamen juist weer andere bijzondere vogels die gebruik maken van de bomen. Met name roofvogels als de ransuilen,

maar recent ook een nest met haviken, zijn voorbeelden van bijzondere waarnemingen.

Oud akkertje tussen hole 9 en 10

Pas in het begin van de jaren ‘50 van de vorige eeuw werd gestopt met de aanplant van bomen. Van Noordwijk aan Zee tot aan de NORAweg was toen vrijwel het hele duingebied vol-gepoot, op veel plaatsen tot aan de zeereep. Op deze luchtfoto uit 1958 is te zien dat zelfs het deel waar nu het clubhuis staat behoorde tot het bos, op de foto donker gekleurd. In de jaren ‘60 van de vorige eeuw kwam het bos in een slechte staat door o.a. de vraat van de dennenscheeters. Deze kevertjes vraten de takken aan, waardoor duizenden dennen afstierven.

Luchtfoto 1958

Op de foto zie je rechtsonder ook, net buiten ons terrein, de velden die op oude kaarten de naam Aardbeiendel hebben. Waarschijnlijk werden de akkers in de duinen dus niet alleen voor aardappels gebruikt.

Zeereep

Alhoewel de zeereep, de eerste duinenrij vanaf het strand, door vele eeuwen heen onder invloed van wind zijn eerste vorm kreeg, is ook dat deel van ons terrein in sterke mate beïnvloed door menselijk ingrijpen. Nadat eerst de duinen tussen 1600 en 1900 op sommige plaatsen werden afgegraven voor de winning van zand, ontstond rond 1900 het besef dat de zeereep een belangrijke functie had. Na de watersnoodramp van 1953 ontstond een groot programma (Deltawet) waarbij de zeereep werd verbreed en verhoogd. Om het zand vast te houden werd daarnaast op grote schaal helm geplant. Dit nieuw geplante helm is, in tegenstelling tot natuurlijk gegroeid helmgras, makkelijk te verwijderen. Een project waar we de komende jaren mee zullen starten nu de zeereep een minder nadrukkelijke functie heeft als zeewering. De brede en hoge zeereep hebben de verstuiving van kalkrijk zand over ons terrein beperkt, waarop de natuur zich in de loop der jaren heeft aangepast.

Helmplanters in de Zeerustduinen, Vogelenzang (1908).

Foto: Richard Tepe, uit de collectie van het Nederlands Fotomuseum

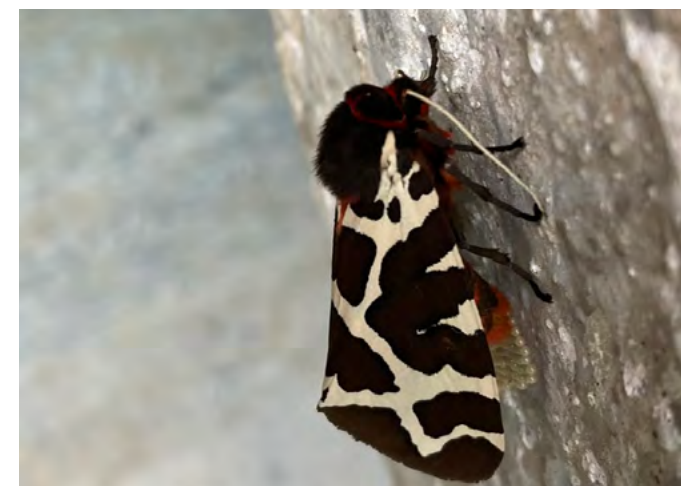
Alhoewel de zeereep grotendeels “verboden terrein” is, zijn er wel degelijk gebouwen geplaatst, bijvoorbeeld ons clubhuis. Maar naast ons clubhuis is er nog een gebouw in de zeereep. Richting de eerste green, links van de fairway, ligt in de zeereep een verdedigingsbunker uit de eerste wereldoorlog verscholen. De bunker werd gebouwd om de kust te beschermen tegen een inval van het toenmalige leger van Kaiser Wilhelm II. Maar ook tijdens de tweede wereldoorlog is de bunker gebruikt door het Nederlandse leger, en na de capitulatie ook door de Duitsers.

De wisselwerking tussen “nature” en “nurture” zien we intussen hier ook terug. De bunker biedt namelijk onderdak voor een aantal bijzondere faunasoorten. Hiernaast een foto van de vlinder van de grote beer. Dat het een dame betreft kun je hier niet aan de vlinder zelf zien, maar wel aan hetgeen

De bunker links van de fairway van hole 1 wordt schoongemaakt voor de vleermuizen en vlinders

haar nu bezighoudt. Als je goed kijkt, dan kun je zien dat ze bezig is met het afzetten van honderden eitjes voor een volgende generatie ‘vliegende panthers’. Deze legt haar eitjes tegen de betonnen ingang van de bunker. Eerder zagen we dat in de bunker ook streng beschermde watervleermuizen overwinteren. Ook de witte kwikstaart gebruikt de bunker met enige regelmaat voor haar nestje.

Vlinder van Grote beer – foto Ralph van der Kooi

Bart Otto met leden van de Klankbordgroep. V.l.n.r.: Leo Schaap, Bart Otto, Gab de Croock en Marion Nilius

Van voorwaarde tot verbinding: samen met de natuurorganisaties maken we keuzes

Door Caroline Beerman

Een gesprek met Bart Otto van de Stuurgroep Baan- en Natuurplan en vertegenwoordigers van de natuurorganisaties met wie de Noordwijkse Golfclub samenwerkt

Wat begon als een voorwaarde van de provincie Zuid-Holland voor de verbouwplannen van de golfbaan – “zorg eerst maar dat je de natuurorganisaties meekrijgt” – groeide uit tot een goede samenwerking met lokale partijen die zich inzetten voor natuurbescherming. In mei 2022 kwam de Klankbordgroep van natuurorganisaties voor het eerst bij elkaar. Stap voor stap groeide het vertrouwen, ontstond een gezamenlijk Natuurplan en uiteindelijk een convenant waarin afspraken zijn vastgelegd.

Hoe verloopt deze samenwerking en wat levert het op? We spraken hierover met Marion Bilius (Stichting Duinbehoud), Gab de Croock en Leo Schaap (beiden Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk) en Bart Otto (Stuurgroep Baan- en Natuurplan).

Hoe ervaren jullie tot nu toe de samenwerking?

Marion: “Toen ik hier voor het eerst kwam dacht ik: die

mensen hebben weinig verstand van natuurbeheer. Maar alles valt te leren. Nu, na enkele jaren met elkaar praten, merk je dat er leden op de golfclub zijn die het zien en snappen.”

Bart herkent dat. “Er zijn nu zeker leden die het zien en een hart hebben voor de natuur. Ik ben er zelf een van. Ook ik kijk nu meer om mij heen. En... gelukkig is er het convenant, zodat natuurbeheer en -verbetering ook voor de lange termijn geregeld is.”

Leo vertelt dat hij in het begin verrast was door hoe de golfclub de natuur omarmde en dat de plannen er goed uitzagen. “Dat is bij andere projecten wel anders”. Gab vult aan dat hij merkte dat de golfclub veel geleerd heeft van eerdere fouten, zoals bij Plan100. “Het huiswerk was nu goed gemaakt.”

Toch speelde oud zeer mee: het vertrouwen was aan beide kanten beperkt. Zo was de borging van de uitvoering van

het Natuurplan een punt van discussie. Inmiddels kreeg de golfclub een subsidie (Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur- en Landschap) en werd – nog voordat de greens worden aangepakt – gestart met de uitvoering van het Natuurplan.

“Ik loop al een tijdje mee in het stimuleren en beoordelen van ruimtelijke plannen. Ik ben positief verrast over de houding van de golfclub waar het gaat om natuurcompensatie.”

Leo Schaap

Marion: “Het verschil met 10 jaar geleden is dat in het huidige Baan- en Natuurplan de natuur per saldo een duidelijke plus heeft. En dat schept vertrouwen.” Ook bij de natuurorganisaties ontstond een andere blik. Gab: “We zoeken minder de weerstand op, proberen meer in mogelijkheden te denken en meer met adviezen te komen. We zijn coöperatiever en werken meer samen.”

“Ik heb het gevoel dat de golfclub natuurherstel en -verbetering graag wil doen en niet alleen omdat het moet.”

Gab de Croock

Wat is de meerwaarde van de samenwerking, voor de golfclub en voor jullie organisatie?

Marion: “Als belangbehartiger van de duinen zit voor Stichting Duinbehoud de meerwaarde in het verbeteren van de natuurwaarde van de duinen. Vraag is wel: willen wij überhaupt meewerken aan golfclubs? Wij hebben niet de illusie om ze weg te krijgen, wel om te helpen de natuur te verbeteren.”

Voor de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk zit de winst ook op een ander vlak. Gab: “We hebben meer kennis en meer kennissen gekregen. Er wordt meer samengewerkt, ook voor inventarisaties. Het is opener en makkelijker.”

“In de huidige plannen heeft de natuur een duidelijke plus. Dat schept vertrouwen.”

Marion Bilius

Hoe zien jullie de samenwerking in de toekomst, ook bij de uitvoering van de Natuurvisie?

Leo: “Onze vereniging helpt door te onderzoeken en te

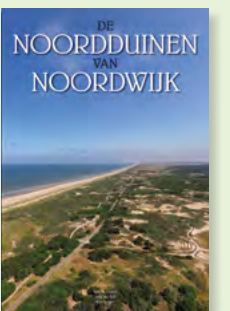
monitoren of de natuurdoelstellingen worden gehaald. Bijvoorbeeld: wat zijn de gevolgen van de werkzaamheden voor de broedvogels? Nu in bepaalde gebieden bomen zijn weggehaald, welke vogels zijn er dan nog, gaan deze nog broeden en waar? Dat geldt ook voor insecten en paddenstoelen. Onder de werkzaamheden lijden soorten; welke soorten komen daarvoor terug? Er komt wat anders, maar je levert wel wat in.”

De Klankbordgroep blijft ook in de toekomst bij elkaar komen om kennis te delen, adviezen te geven en samen keuzes te maken.

Alex Zuiddervliet is sinds kort de nieuwe senior boswachter van Staatsbosbeheer voor ons gebied. Hij is ook lid van de Klankbordgroep, maar kon helaas niet bij het gezamenlijke gesprek aanwezig zijn. We vroegen hem hoe hij tegen de samenwerking aankijkt en of hij dat als een meerwaarde ervaart.

“Het is voor Staatsbosbeheer heel bijzonder om een golfbaan in een Natura2000-gebied als buurmante hebben. Dat vraagt bijzondere zorg en goede samenwerking omdat natuur geen grenzen kent. Beide organisaties werken aan het vergroten van de soortenrijkdom in het duin. Daarbij kan de een behulpzaam zijn bij de ander. Zo werken we samen om het habitat van de bruine eikenpage op beide terreinen geschikter te maken voor een robuustere populatie.”

Het boek *De Noordduinen van Noordwijk* van de vereniging voor Natuur- & Vogelbescherming Noordwijk is net verschenen.

Leden van VNVN kunnen dit boek kopen voor de speciale prijs van €25 op zaterdag 6 december 10.00 - 12.00 Locatie: Jan Verwey Natuurcentrum Zilverdijk 20, Noordwijk.

Lidmaatschap van de VNVN kost €10, dus dan heb je voor €35 een boek én een lidmaatschap.

Voor niet leden is het boek in de lokale boekhandels te koop voor €35. Stuur een mailtje naar:

natuur@noordwijksegolfclub.nl voor meer informatie of kijk op www.strandloper.nl

“Wij waren het eerst helemaal niet eens en toen is Marieke drie weken boos op mij geweest!”

Een gesprek met Marieke van Rhijn en Maarten Delfortrie over de samenhang tussen golfbaan en natuur, door Jaap Lampe

Hoe kunnen golfbaan en natuur elkaar versterken? Marieke van Rhijn (voorzitter van de Natuurcommissie) en Maarten Delfortrie (bestuurslid baan en natuur) zijn van mening dat verbetering van de golfbaan én de natuur hand in hand gaan. Hun reis van meningsverschil naar samenwerking illustreert mooi hoe een integrale benadering tot betere resultaten leidt. Op de beginvraag, *Hoe zien jullie de samenhang tussen golfbaan en natuur?* hoor je wel meteen de verschillende aanliegroutes. Maarten benadert de vraag in eerste instantie vanuit de golfbaan en Marieke neemt veel meer de natuur als uitgangspunt.

MD: Onze baan is een ‘natuurlijke baan’, dat wil zeggen een baan die is ingebed in een natuurlijke omgeving, in ons geval het duinlandschap. Er is bij de aanleg relatief gezien weinig

grondverzet geweest, de baan volgt de natuurlijke vormen van de duinen. Ook in het onderhoud en beheer van de baan proberen wij steeds meer zo natuurlijk mogelijk te opereren. Die benadering heeft een positieve invloed op de kwaliteit van onze natuur. Andersom, wat goed is voor de natuur is ook goed voor onze baan, denk aan de reductie van niet-inheemse bomen ten faveure van oer-Hollands duingrasland, waarmee de biodiversiteit die in ons gebied thuishoort wordt versterkt. Het terrein wordt daardoor robuuster en er ontstaat een ecologische balans, die helpt bij het voorkomen en bestrijden van allerlei ziektes.

MvR: Het vult elkaar mooi aan denk ik. Je kunt zeggen: we hebben een golfbaan en er ligt natuur omheen, maar je kunt ook zeggen: er is natuur, dat prachtige duinlandschap, en er ligt een golfbaan in. Daar staat een hek omheen, maar de

Marieke van Rhijn en Maarten Delfortrie

natuur houdt niet op bij dat hek. En veel van wat wij doen op die baan, heeft invloed op de natuur, bijvoorbeeld wel of geen gebruik van pesticiden. Als je de natuur als uitgangspunt neemt moet je daar dus rekening mee houden bij het beheer van de baan.

MD: Het is interessant om te kijken waar we vandaan komen. Dertig jaar geleden was er in de golfwereld een sterke maakbaarheidsfilosofie. Golfgras moest altijd groen en perfect zijn. Dat betekende: veel water, veel voeding en veel pesticiden, medicijnen als het ware. De afgelopen jaren zijn we in Nederland een beweging aan het maken naar meer natuurlijk onderhoud, zonder in te willen leveren op de speelkwaliteit van de golfbaan. Dat betekent ook dat je veel meer verantwoordelijkheid hebt naar de natuur. Omdat wij het geluk hebben dat we een natuurlijke golfbaan zijn in een duinlandschap - een ‘linksbaan’ - is een symbiose met de natuur veel makkelijker te bereiken, dan wanneer je een meer aangelegde parkbaan of kunstmatig opgehoogde polderbaan bent elders in Nederland.

MvR: Eenzelfde beweging van meer aansluiten bij de natuurlijke omstandigheden zie je ook bij beheer van natuurgebieden. Aanvankelijk was ook daar het idee dat je kon ingrijpen in de natuur, om die naar je hand te zetten. Nu is het idee dat de natuur zo veel mogelijk moet aansluiten bij het landschap waar die natuur ligt, in ons geval een duinlandschap vlakbij zee, en zich dus ook moet ontwikkelen langs de lijnen van dat duinlandschap.

MD: Wij zijn de TBO, de Terrein Beherende Organisatie zoals dat heet, van dit prachtige stuk grond en hebben dus de verantwoordelijkheid voor die natuur. Dat betekent ook dat we zaken niet zomaar op hun beloop kunnen laten; en dan bedoel ik bijvoorbeeld de negatieve gevolgen van de enorme stikstofdepositie (waardoor onder andere veel duindoorn is gaan woekeren), of de overlast van invasieve exoten (denk bijvoorbeeld aan de zwarte engbloem en de cotoneaster). Wij volgen daarbij wat de beheerders aan de noord- en zuidkant van onze baan doen en nemen onze verantwoordelijkheid voor de natuur zeer serieus.

Hoe is die interesse voor de natuur ontstaan?

MD: Ik ben nu dertig jaar lid en de eerste twintig jaar zag ik de natuur als een prachtig decorstuk voor een mooie golfbaan en had ik er geen enkele emotie bij, of kennis van die natuur. Gave natuur, dat wel, maar omdat het prachtig spelen was in deze natuur met zijn natuurlijke vormen en obstakels. De ommekeer kwam toen ik in 2017 een jaar lang de greens ben gaan bestuderen naar aanleiding van alle discussies die er binnen de club gevoerd werden over de greens. Ik heb toen een onleesbaar rapport gemaakt van 163 PowerPoint-sheets met input van circa dertig specialisten, zoals agronomen, ecologen en dergelijke ...

MvR: Maar wel een rapport dat door de NGF nog steeds wordt beschouwd als een van de beste rapporten over greens en onderhoud dat er is ...!

MD: In dat onderzoek kwam al snel naar boven dat voor het onderhoud van een linksbaan, natuuraspecten een wezenlijk onderdeel vormen voor de kwaliteit van dit type baan. De natuur die je hebt, of die je kiest te hebben, heeft grote invloed op de kwaliteit van de golfbaan. Dat was voor mij het haakje om beter na te gaan denken over de natuur ...

MvR: ... en dat niet alleen visueel, die mooie natuur, maar ook fysiek, qua ligging (windrichting, zout, zand) en de specifieke kwaliteiten die dat oplevert, óók voor de golfbaan. Wij maken onderdeel uit van een veel groter natuurgebied. Extra leuk en belangrijk om te vermelden is dat de natuur op onze baan heel hoog scoort qua biodiversiteit in flora én fauna! Er komen op onze baan planten en vlinders voor die op veel plekken langs de kust zeldzaam zijn geworden of niet meer voorkomen. Onze konijnenpopulatie is de meest gezonde van de hele kust. Dit zie je ook terug in de belangstelling van de natuurverenigingen voor de natuur op onze baan.

MD: Maar daar was in onze club wel een mentaliteitsverandering voor nodig. Vijftien jaar geleden was Marieke als pleitbezorger voor de natuur min of meer een roepende in de woestijn. De natuurverenigingen werden toen het liefst op afstand gehouden en gezien als tegenstanders die je pas op het allerlaatst even snel moest informeren. Dat is nu 180 graden omgedraaid. Na het debacle van Plan 100 was het de toenmalige voorzitter van de baancommissie, Leo Bohan, die is gestart met de omslag in denken. Daarna hebben Bart Otto en ik letterlijk twee jaar gesproken met verschillende natuurorganisaties (Stichting Duinbehoud, Vogelvereniging Noordwijk, Staatsbosbeheer) om vertrouwen te winnen en dat heeft in de huidige procedure, waarbij ze van het begin af aan betrokken zijn geweest, enorm veel vruchten afgeworpen. De kwaliteit van het afgelopen winter uitgevoerde natuurplan is, mede door de adviezen van deze natuurorganisatie, veel beter geworden.

Het baanplan is op een gegeven moment in de Bijzondere Algemene Ledenvergadering vastgesteld, maar daarna is er een meer gedetailleerd Natuurplan bij gemaakt. Hoe is dat zo gegaan? Waarom in die volgorde?

MD: In het baanplan was vastgesteld dat er voor de kwaliteit van de greens, met name bij de bosholes, meer lucht en licht nodig was en dat er dus bomen gekapt moesten worden, maar er was nog weinig idee over wat er dan met dat vrijkomende oppervlak gedaan moest worden, behalve daar grijsduin van maken. In de gesprekken met de natuurorganisaties bleek toen dat zij goede ideeën hadden over wat we daar konden doen om goede duinnatuur te creëren, die ook heel goed paste bij de plannen voor de golfbaan. Dus geen hoge loofbomen in de plaats van de dennen, maar een mantelzoom met aandacht voor de biodiversiteit. De zure dennenbosgrond omvormen naar grijsduin waar mogelijk. Het Natuurplan is dus ontstaan uit de verdere invulling van het baanplan. De natuurorganisaties en de provincie werden enthousiast over

De Natuurcommissie. V.l.n.r. André Hendriks, Bart Otto, Jaap Lampe, Marieke van Rhijn (vz.), Harrie van der Hagen (huisecoloog) en Ralph van der Kooi

de kansen die er waren en daardoor konden we fondsen werven om dat uit te voeren. Dat was anders niet mogelijk geweest, want dat hadden wij als club niet kunnen betalen. *MvR:* En daarin heeft onze huisecoloog Harrie van der Hagen ook een heel belangrijke rol gespeeld. Hij was degene die ons bewust maakte van het denken vanuit het landschap waarin we ons bevinden, het zogenaamde landschap gedreven natuurbeheer. Daarin komen golfbaan en natuur weer heel mooi samen.

Waar zit dan het moment dat er besloten is dat we verder willen doorpakken en toe willen naar de voorliggende Natuurvisie voor de toekomst?

MD: Eén moment herinner ik me goed, enkele jaren geleden, want toen is Marieke drie weken boos op me geweest. Marieke was in die tijd bezig met de Natuurcommissie een Natuurplan te schrijven en dat gingen we bespreken aan de ronde tafel boven in de clubzaal. *MvR:* Ja ik herinner me dat nog goed! We hebben een flink valse start gemaakt in 2021. *MD:* De commissie was al een tijd bezig met het Natuurplan en ik ging daar ineens commentaar op leveren, mede vanuit de ideeën rond het baanplan. Dat botste. Maar dat was ook goed, wrijving geeft glans en uiteindelijk bracht het een discussie op gang die geleid heeft tot de huidige uitstekende

natuurvisie die er ligt. Na drie weken vonden we elkaar ... *MvR:* En in 2023 hebben we een nieuwe, goede start gemaakt. Voor mij was echt een kantelpunt de betrokkenheid van Harrie, die ieder keer weer, bij elk discussiepunt, als een rode draad de landschap gedreven aanpak hanteerde. En in mijn werk bij de Ecologische Autoriteit werd deze benadering als dé sleutel voor kwaliteitsverbetering van natuurgebieden gezien. Een beetje zwart-wit gezegd: wat past hier wel en wat past hier niet? Wat is het oorspronkelijke, natuurlijke duinlandschap? De aanpak die Harrie al kende vanuit zijn betrokkenheid op veel andere plekken langs de kust. Dat gaf een visie die voorkomt dat je bij ieder bosje en iedere boom opnieuw discussie gaat voeren en dat oneigenlijke argumenten als ‘het is zo mooi’ of ‘hij staat hier al zo lang’ een grote rol gaan spelen. Ik denk wel eens: hadden we die visie al maar gehad voorafgaand aan het baanplan, dat had misschien al die discussies voorkomen over het wel of niet kappen van bomen. Het is ook wel jammer, dat het nu lijkt alsof alle discussies rond de natuur zich hebben geconcentreerd rond het wel of niet kappen van bomen, terwijl er zo veel meer over te zeggen is zoals in deze NatuurPost te lezen valt. *MD:* Er is ook altijd veel zorg en krampachtigheid geweest rond het kappen van bomen, om maar te voorkomen dat er te veel discussie en geruzie ontstond in de club onderling. Dat heeft veel vertroebeld, het noodzakelijke beheer van de

vegetatie heeft jaren onvoldoende plaatsgevonden, terwijl je met een heldere visie vooraf waarschijnlijk veel makkelijker besluiten had kunnen nemen. *MvR:* Bij veranderingen komen er altijd emoties op het moment dat je iets weghaalt of achterlaat, terwijl je nog niet kunt zien wat het gaat worden. Dat merk je nu ook. Er zijn veel bomen gekapt, en gelukkig zijn er veel mensen, ook mensen die vooraf sceptisch waren, die nu zeggen: wat is het mooi geworden. En dan zijn we nog niet eens klaar met al het werk en is het rond de holes 5, 6, 7 en de nieuwe 12e nog een grote zandvlakte.

Wat kunnen we hieruit leren voor de toekomst?

MvR: De Natuurcommissie was vroeger een apart clubje dat zich vooral bezighield met natuurwandelingen, vogel- en konijntellingen en dergelijke, maar het ging niet over golf en natuur en de samenhang. En vanuit de toenmalige Baancommissie was er ook weinig aandacht voor natuuraangelegenheden. Toen ik met de Natuurcommissie begon mocht ik bij de gratie Gods aanwezig zijn bij Baancommissievergaderingen om daar bij beslissingen over de baan het belang van de natuur te behartigen. Met het aannemen van een professionele course manager verdween de rol van de Baancommissie, maar Maarten heeft er heel bewust voor gekozen de Natuurcommissie in stand te houden en nadrukkelijk een rol te geven bij de baanplannen. Dat is vormgegeven in de Terreincommissie, die bestaat uit de course manager, het bestuurslid baan en de voorzitter van de Natuurcommissie. Die samenhang tussen natuur en baan moet wat mij betreft blijven.

MD: Helemaal met Marieke eens. Blijf kiezen voor een integrale benadering; baan en natuur hebben op ons terrein te veel raakvlakken om daar apart naar te kijken. Daarnaast; Durf te luisteren naar externe experts, zowel voor

natuur als baan, voor de juiste inhoudelijke keuzes. *MvR:* Belangrijk is ook dat Richard Wing zich vanaf het begin heel erg heeft verdiept in de (duin)natuur en openstond om veel te leren van Harrie onze huisecoloog en die kennis vervolgens ook gebruikt heeft in zijn werk. En ik ben heel erg voor openheid. Buitenstaanders toelaten in ons denken. We moeten ons niet met een hek om ons heen isoleren van de buitenwereld. We hebben die buitenwereld ook hard nodig.

Tot slot: wat zijn jullie favoriete plekjes in de baan?

MD (heel resoluut): De backtee van hole 8! Je komt dan uit de bosholes en hebt dan iets hoger een prachtig gezicht naar het open deel van de baan. Er zijn maar weinig leden die daar komen [behalve tijdens de Cross Country Slotwedstrijd – red.], maar het loont beslist de moeite daar eens omhoog te lopen. Ik moet echter bekennen dat een andere locatie rap mijn favoriet aan het worden is; de rode tee van hole 5. Vandaar naar rechts kijken; naar de nieuwe green van hole 6 en het prachtige uitzicht over hole 7. *MvR:* Voor mij is dat het uitzicht aan de Noordkant van de baan. Alles langs de oefenholes, en de holes 2, 3 en 4. Je kijkt dan tegen de zuidhellingen van de burens aan en ziet overal die open zandplekken en het duinmozaïek [zie elders in deze NatuurPost – red.]. Daar zie je het natuurlijke ongerepte duinlandschap waar onze baan ook in ligt. Dat is voor mij echt een voorbeeld van hoe het in het natuurgebied van onze baan hoort te zijn. *MD:* laatst stond ik met een Engelse gast op de tee van hole 1 en hij vroeg hoe ver dat ongerepte duinlandschap aan de Noordkant doorliep. Ik zei dat gaat nog mijlenver door en hij zei: dan kun je hier dus nog zo 2 of 3 fantastische golfcourses aanleggen. Dat gaat natuurlijk nooit gebeuren, maar het geeft goed aan in wat voor fantastisch stuk natuur onze baan is gelegen en hoe belangrijk het is dat we ons dat bewust zijn en ernaar handelen!

Wist je dat?

Zeedorpenlandschap

Het zeedorpenlandschap is een duinlandschap rondom nederzettingen in het Nederlandse duingebied. Dit duinlandschap is ontstaan in de kalkrijke duinen tussen Bergen aan Zee en Den Haag. Zeedorpenlandschappen zijn tussen 1500 en 1900 ontstaan als gevolg van het agrarisch gebruik van de duinen door de bewoners van de nederzettingen. De duinen werden door vee begraaasd en

soms ten dele benut voor het verbouwen van groenten en aardappelen. De voedselarme duinen werden door het agrarisch gebruik steeds verder verarmd, waardoor het duinlandschap gevoelig werd voor verstuiwing en erosie. Er ontstond een bijzondere kruidenrijke vegetatie, die nog steeds als een van de meest waardevolle van de Nederlandse duinen wordt beschouwd.

De kracht van natuur voor het
Nederland van morgen!

Staatsbosbeheer